

MUOTOILIJOIDEN TEKIJÄNOIKEUDET SOPIMUKSISSA JA TOIMEKSIANNOISSA

Josette Nurminen

Opinnäytetyö
Helmikuu 2014

Liiketalouden koulutusohjelma
Yhteiskuntatieteiden, liiketalouden ja hallinnon ala

Tekijä(t) NURMINEN, Josette	Julkaisun laji Opinnäytetyö	Päivämäärä 3.2.2014
	Sivumäärä 54	Julkaisun kieli Suomi
		Verkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi MUOTOILIJOIDEN TEKIJÄNOIKEUDET SOPIMUKSISSA JA TOIMEKSIANNOISSA		
Koulutusohjelma Liiketalouden koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) AKSELIN, Annukka VANHANEN, Pekka		
Toimeksiantaja(t) Teollisuustaitteen liitto Ornamo ry.		
Tiivistelmä <p>Tekijänoikeus luo pohjaa luovuudelle ja innovaatioille sekä niihin perustuvalla taloudella ja toimialoille. Tekijänoikeus perustuu laissa myönnettyihin yksinoikeuksiin, joiden käyttämisen lähtökohdaksi on sopimusvapaus. Oikeudet takaavat luovan työn tekijälle neuvotteluaseman. Tekijälle on tärkeää turvata toimeentulonsa ja saada hänelle kuuluva korvaus. Tekijänoikeuksien hallinta ja omistus ovat kuitenkin osoittautuneet vaikeaksi asiaksi sopia muotoilijan ja teoksen toimeksiantajan välillä. Teollistaiteen liitto Ornamo ry, joka toimii opinnäytetyön toimeksiantajana, haluaa edistää jäseniensä tietoutta tekijänoikeuksista sekä tukea sopimus- ja neuvottelutilanteita.</p> <p>Opinnäytetyö tutki yrittäjinä ja freelancerina työskentelevien teollisten muotoilijoiden kohtaamia ongelmia ja haasteita tekijänoikeuksiin liittyen. Tavoitteena oli tunnistaa ja todentaa ongelmat ja tehdä tekijänoikeuksia koskeva ohjeistus Teollisuustaitteen liiton Ornamo ry:n jäsenille. Ohjeistuksen tarkoituksena on auttaa luovan työn tekijää suojaamaan omat oikeutensa ja välttää ongelmatilanteita.</p> <p>Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehityksessä käsiteltiin tekijänoikeuden ja tekijänoikeuslain peruskäsitteet yleisellä tasolla.</p> <p>Tutkimus toteutettiin kvantitatiivisena eli määrällisenä tutkimuksena. Kysely lähetettiin 715 jäsenelle. Vastauksia tuli yhteensä 82 kappaletta. Vastausprosentiksi muodostui 11,5 % nettotokesta.</p> <p>Tutkimuksesta saatiin tietoa muotoilijoiden kohtaamista ongelmatilanteista sekä ehdotuksia toimeksiantajalle, kuinka edistää teollistaiteen liiton Ornamon jäsenille tarjoamia palveluja. Tutkimuksen tuloksena tekijänoikeuksia koskeva ohjeistus liitettiin Ornamon tuottamiin valmiisiin sopimuspohjiin auttamaan ja selventämään sopimuksen täyttämistä ja neuvottelutilanteita.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Tekijänoikeus, tekijänoikeuslaki, taloudelliset oikeudet, moraaliset oikeudet, kvantitatiivinen tutkimus		
Muut tiedot		

Author(s) Nurminen, Josette	Type of publication Bachelor's Thesis	Date 3.2.2014
	Pages 54	Language Finnish
		Permission for web publication (X)
Title Designers copyright agreements and assignments.		
Degree Programme Business Administration		
Tutor(s) Akselin, Annukka Vanhanen, Pekka		
Assigned by Association of Designers Ornamo		
<p>Abstract</p> <p>Copyright lays a foundation for creativity and innovation, as well as economy and industries. Copyright law is based on the exclusive rights granted to, the use of which is based on the freedom of contract. Copyrights guarantee the negotiating position. It is important to protect designers and get designers proper compensation. Association of Designers Ornamo Association, which act in the client role of the thesis, seeks to promote awareness of copyrights of their members and to support the contract and negotiation situations.</p> <p>The thesis investigated what kind of challenges and problems entrepreneurs and freelancers' industrial designers face related to copyrights. The aim was to identify and verify the problems and make the copyright guidelines to Designers Association's Ornamo's members. The instructions are intended to help the members to protect their own rights, and thus avoid the problems.</p> <p>Of frame of reference dealt with copyright and copyright law in general terms the basic concepts. The study was conducted quantitative research. The survey was sent to 715 members. Replies came from a total of 82 pieces. The response rate was 11.5% of the net sample.</p> <p>The study provided information what kind of problem situations designers faced, as well as proposals to the client how to improve Association of Designers Ornamo's services. As a result of the guidelines of copyrights annexed to Ornamo's products produced by contract templates to help and to clarify the performance of the contract and negotiation situations.</p>		
Keywords The copyright, copyright law, economic rights, moral rights, quantitative research		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1	JOHDANTO	4
2	TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSMENETELMÄT.....	7
3	TEKIJÄNOIKEUS	9
3.1	Tekijänoikeus osana immateriaalioikeutta.....	10
3.2	Tekijänoikeuslaki	10
3.3	Tekijänoikeuslain sisältö	11
3.4	Tekijä.....	12
3.5	Teos.....	13
3.6	Tekijänoikeudet	14
3.7	Taloudelliset oikeudet	15
3.8	Moraaliset oikeudet	16
3.9	Tekijänoikeuden loukkaus	19
3.10	Tekijänoikeusneuvosto.....	20
4	MUOTOILUN ERITYISPIIRTEET TEKIJÄNOIKEUKSISSA.....	21
4.1	Muotoilun teoskynnys	21
4.2	Miksi tuotteen suojaaminen on tärkeää.....	22
4.3	Sopimusehdot muotoilualalla	22
5	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	23
5.1	Tutkimuksen tavoite ja tutkimusongelman määrittely	23

5.2 Tutkimuksen toteutus.....	23
5.3 Tutkimuksen luotettavuus	25
6 TUTKIMUKSEN TULOKSET	26
6.1 Vastaajien taustatiedot.....	27
6.2 Vastaajan kokemus tekijänoikeuksien tärkeydestä	29
6.3 Ongelmien kartoitus	32
7 POHDINTA.....	39
LÄHTEET.....	44
LIITTEET	47
Liite 1. Kyselyn saatekirje	47
Liite 2. Tutkimuksen kyselylomake.....	48
Liite 3. Tekijänoikeusohjeistus sopimusten tekoa varten	51

KUVIOT

KUVIO 1. Ornamon missiot ja visiot	6
KUVIO 2. Tekijänoikeuslaki	12
KUVIO 3. Taloudelliset ja moraaliset oikeudet.....	14

TAULUKOT

Taulukko 1. Valmistumisvuosi.....	27
-----------------------------------	----

Taulukko 2. Ensisijainen ammattinimike.....	28
Taulukko 3. Vastaajan asema.....	28
Taulukko 4. Ensisijainen toimiala	29
Taulukko 5. Tekijänoikeuksien tärkeysjärjestys	31
Taulukko 6. Ongelmat sopimuksissa	32
Taulukko 7. Alakohtaiset ongelmat.....	34
Taulukko 8. Sopimusten riitauttaminen.....	35
Taulukko 9. Alakohtainen riitautus	37
Taulukko 10. Avuntarve tulevaisuudessa.....	38

1 JOHDANTO

Tekijänoikeus luo pohjaa luovuudelle ja innovaatioille sekä niihin perustuvalla taloudelle ja toimialoille. Tekijänoikeusalojen talous luo työllisyyttä, koska luovan työn kautta on mahdollista toimia elinkeinoharjoittajana, investoimalla, tuottamalla sekä levittämällä omaa tuotantoa. (Tekijänoikeuspolitiikkaa koskeva keskustelumuistio 2012.)

Tekijänoikeuden taloudelliset ja kansantaloudelliset vaikutukset ovat merkittävät, sillä toimialojen yhteenlaskettu arvonlisäys vuonna 2008 oli 8,7 miljardia euroa ,4,7% BKT:sta (bruttokansantuote). Alat työllistivät yhteensä 5,1 prosenttia Suomen työllistetyistä työvoimasta. Tekijänoikeuden ydinalojen, joiden pääasiallisena toimintana on tuottaa, käyttää tai levittää tekijänoikeudella suojattuja aineistoja, yhteenlaskettu arvonlisäys oli 6,8 miljardia euroa ,3,7% BKT:sta. (Economic contribution of copyright- based industries in Finland 2005-2008 n.d.)

Tekijänoikeus perustuu laissa myönnettyihin yksinoikeuksiin, joiden käyttämisen lähtökohtana on sopimusvapaus. Oikeudet takaavat tekijälle neuvotteluaseman, koska tekijälle on tärkeää turvata toimeentulonsa ja saada hänelle kuuluva korvaus. Tekijänoikeuksien hallinta ja omistus ovat kuitenkin osoittautuneet vaikeaksi asiaksi sopia muotoilijan ja teoksen toimeksiantajan välillä. Usein sopimuksissa poljetaan työn suunnittelijan ja tekijän oikeuksia. Kaupalliset toimeksiantajat haluavat tilata tarvittavat tuotteet ja materiaalit mahdollisimman halvalla, usein jopa ilmaiseksi. Sopimukset voivat olla epäselviä ja kohtuuttomia työn tekijän kannalta, eikä työn tekijä kenties edes osaa suojata tarpeeksi kattavasti omia oikeuksiaan.

Teollisuustaitteen Liitto Ornamo ry:n kirjoittamassa lausunnossa opetusministeriölle, koskien tekijänoikeustoimikunnan mietintöä tekijänoikeuksista, liitto toi esille miksi luova taiteilija on yleensä neuvottelupöydässä altavastaajana suuryrityksiin nähden. Liiton mukaan tämä johtuu taloudellisesta eriarvoisuudesta, lainsäädännön monimutkaisuudesta, heikommasta sopimuskäytänteiden tuntemisesta sekä muotoilijan heikommasta markkina-arvosta. (Tekijänoikeudet Tietoyhteiskunnassa 2002 n.d).

Myös kulttuuriministeri Paavo Arhinmäki (2013) kiinnitti tähän huomiota Tekijänoikeusfoorumissa, joka järjestettiin lokakuussa 2013 Helsingissä. Avauspuheenvuorossaan hän totesi: *”Valitettavasti tänä päivänä yhä useammin yksittäisten luovien tekijöiden tekemät oikeuksia koskevat sopimukset ovat kaikkea muuta kuin kohtuullisia sekä sopimusten ehtojen että oikeuksista maksettujen korvausten osalta. Kohtuuttomasta sopimuksesta tekijä voi periaatteessa kieltäytyä, mutta tämä on käytännössä luovien alojen tekijöille vaikeaa, koska se merkitsee useimmiten myös työtilaisuuden menettämistä. Tämä on nykyinen tekijänoikeuslainsäädännön ongelma ja siksi sitä pitää muuttaa.”*

Luovan työntekijän ja kaupallisen suuryrityksen välinen eriarvoisuus heikentää työn suunnittelijan asemaa ja oikeuksia. Tästä yhtenä esimerkkinä voidaan mainita syyskuun 2013 Anttila Oy:n / Kodin1-sisustustavaratalojen mattosuunnittelukilpailu. Voittajalle luvattiin palkinnoksi 5000 euroa ja mahdollisuutta saada suunnittelemansa matto Anttilan Oy:n ja Kodin1:n myyntivalikoimiin. Tämänkaltaiset tilaisuudet ovat muotoilijoille Suomessa harvinaisia joten kilpailu herätti paljon kiinnostusta. Monelta suunnittelijalta oli kuitenkin jäänyt lukematta kilpailun säännöt, joihin oli kirjattu esimerkiksi seuraavat kohdat: *”kukin osallistuja siirtää kaikki kilpailutyöhön liittyvät tekijän- malli- ja muut immateriaalioikeudet kilpailun järjestäjälle. Kilpailun järjestäjällä on oikeus muokata kilpailuun osallistunutta kilpailutyötä kilpailun jälkeen ja käyttää kilpailuun osallistuneita töitä rajattoman ajan hyväkseen kaikissa tuoteryhmissä sekä julkaista kilpailuun lähetettyjä töitä vastikkeetta.”* (Suunnittelukilpailun käytännöt Ornamo n.d). Toisin sanoen, pelkästään osallistumalla kilpailuun suunnittelija luopuu kaikista moraalisisista ja taloudellisista tekijänoikeuksistaan. Lisäksi vaikka voittoa ei tulisikaan, kilpailun järjestäjä voi hyödyntää suunniteltua työtä ikuisesti ilman minkäänlaista korvausta suunnittelijalle.

Teollisuustaitteen Liitto Ornamo ry

Opinnäytetyön toimeksiantajana on Teollisuustaitteen Liitto Ornamo ry. Liitto on muotoilijoiden valtakunnallinen aatteellinen ja ammatillinen keskusjärjestö, johon kuuluu yli 2 000 jäsentä. Ornamo edustaa ja palvelee koulutettuja muotoilijoita,

suunnittelijoita sekä taideteollisia taiteilijoita ammattimaisessa toiminnassa. Ornamon tehtävänä on vahvistaa taideteollisen korkeakoulutuksen saaneiden ammattilaisten työllisyyden ja yrittäjyyden edellytyksiä, osaamista ja työssä jaksamista. Asiantuntijavaikuttajana, Ornamo huolehtii alan yleisestä edunvalvonnasta vaikuttamalla muotoilu- ja kulttuuripolitiikkaan sekä lainsäädäntöön. Alla olevasta kuviosta käy esille Ornamon visiot ja missiot (Teollisuustaitteen Liitto Ornamo n.d).

KUVIO 1. Ornamon missiot ja visiot

Ornamossa on jo pitkään seurattu huolestuneena muotoilijoiden tekijänoikeudellista asemaa sopimuksien teossa. Edellä mainittu esimerkki kohtuuttomista kilpailu- ja sopimusehdoista herätti Ornamon jäsenien keskuudessa runsaasti keskustelua. Liitto ottikin asiaan kantaa ottamalla yhteyttä kilpailun järjestäjään, mutta yhteydenotto ei johtanut kilpailusääntöjen muuttumiseen.

Opinnäytetyö tutkii yrittäjinä ja freelancerina työskentelevien teollisten muotoilijoiden kohtaamia ongelmia ja haasteita tekijänoikeuksiin liittyen. Tarkoituksena ei ole

synnyttää uutta tietoa tekijänoikeuksista tai tekijänoikeuslaista, vaan koota Ornamon liiton jäsenten kokemukset ja ajatukset tekijänoikeuksista toimeksiantajan käyttöön, jotta liitto voi kehittää toimintaansa jatkossa. Tavoitteena on tunnistaa ja todentaa ongelmat sekä tehdä tekijänoikeuksia koskeva ohjeistus Teollisuustaitteen Liitto Ornamon jäsenille. Ohjeistus liitetään Ornamon tuottamiin valmiisiin sopimus pohjiin auttamaan ja selventämään sopimuksen täyttämistä ja neuvottelutilanteita.

Työn rakenne

Opinnäytetyö rakentuu johdannon jälkeen teoriaosuudesta ja etenee tutkimuksen toteuttamisen jälkeen tutkimustuloksiin ja johtopäätöksiin. Luvussa kaksi käsitellään tutkimusongelmaa ja tutkimusmenetelmiä. Teoriaviitekehityksessä, luvussa kolme, määritellään tekijänoikeuden sekä tekijänoikeuslain keskeisimmät käsitteet. Tutkimuksen pohjustus ja toteutus sekä luotettavuus käydään läpi luvussa neljä ja luvussa viisi esitellään tutkimuksen tulokset ja johtopäätökset. Opinnäytetyön päätteeksi luvussa kuusi tutkija esittää työstä omat pohdintansa.

2 TUTKIMUSONGELMA JA TUTKIMUSMENETELMÄT

Aiempiä ammattikorkeakoulutasoisia tutkimuksia muotoilijoiden tekijänoikeuksista toimeksiantosopimuksissa ei ole julkaistu. Sen sijaan tekijänoikeutta on tutkittu mm. verkkojulkaisujen ja musiikkikappaleiden sanoituksien sekä opetustyön kannalta. Vuonna 2011 Mikkelin ammattikorkeakoulusta valmistui Meija Eskelinen- Kangaksen opinnäytetyö aiheesta ”Tekijänoikeuden näkökulmia 3D- mallinnuksessa, case Astuvansalmen kallio ja alue”. Kyseinen opinnäytetyö sivuaa aihepiiriltään muotoilun alaa.

Tutkimuksen lähtökohtana on tutkimusongelma, josta muodostetaan tutkimuskysymykset, joiden avulla tutkimusongelma saadaan ratkaistua (Kananen 2011, 21). Tämän opinnäytetyön tutkimusongelmana on selvittää, kohtaavatko teollisen muotoilun liiton jäsenet ongelmia tekijänoikeuksien suhteen, kun he solmivat toimeksiantosopimuksia. Lisäksi tutkimuksen tavoite on todentaa mahdolliset ongelmat ja löytää

niihin apuvälineitä tulevia sopimusneuvotteluita silmällä pitäen.

Tutkimuksessa haetaan vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

- Kohtaavatko muotoilijat ongelmia tekijänoikeuksien suhteen tehdessään toimeksiantosopimuksia?
- Millaisia tekijänoikeuksiin liittyviä ongelmia muotoilijat mahdollisesti kohtaavat?
- Millaista apua muotoilijat tarvitsevat sopimuksia tehdessään, jotta mahdolliset ongelmat olisivat vältettävissä?

Lisäksi toimeksiantaja halusi selvittää, mitä asioita tekijänoikeuksiin liittyen heidän jäsenensä pitävät tärkeinä ja mistä asioista tekijänoikeuksiin liittyen jäsenet olisivat valmiita joustamaan tai luopumaan kokonaan.

Kvantitatiivinen tutkimus

Tutkimusmenetelmäksi valikoitui kvantitatiivinen tutkimus, koska kyseisessä tutkimustavassa pyritään hakemaan ratkaisua tutkimusongelmaan tutkimuskysymyksillä ja tarkoitus on saada määrällisiä vastauksia tutkimusongelmaan. Määrällisyyden mittaamiseksi tutkittavan ilmiöön vaikuttavat tekijät muutetaan luvuiksi, jotta aineisto on mahdollista käsitellä tilastollisin menetelmin. Tieteellisyyden ja luotettavuuden varmistamiseksi tutkimuksessa on eduksi myös selvittää ilmiöön liittyviä ominaisuuksia sekä frekvenssejä (yhteyksien esiintymistiheyksiä). Tällöin strukturoitujen kysymysten lisäksi voidaan käyttää avoimia kysymyksiä. (Kananen 2008, 10,11)

Kvantitatiivinen tutkimus noudattaa tarkasti tieteellisen tutkimuksen sääntöjä. Yksinkertaistettuna prosessi kulkee seuraavanlaisesti: 1. Määritellään ongelma, 2. Laaditaan tutkimuskysymykset, 3. Päätetään tutkimukseen sopiva tiedonkeruumenetelmä ja 4. Analysoidaan ja tulkitaan tulokset tilastotieteen analyysimenetelmien sääntöjen mukaan. (Kananen 2010, 74,75.)

Määrien lisäksi kvantitatiivisessa tutkimuksessa selvitetään tutkittavan aineiston keskinäisiä riippuvuuksia ja syyseurauksia. Lisäksi kvantitatiivisessa tutkimuksessa pyritään tutkimustulosten merkittävään yleistämiseen. Yleistäminen tarkoittaa sitä, että tehdään tutkimus pienelle joukolle vastaajia, ja heidän vastaustensa perusteella vedetään yleistävät johtopäätökset. Tutkimuksen onnistuminen edellyttää sitä, että otos on oikea ja riittävän suuri. Valitun kohderyhmän täytyy vastata koko perusjoukkoa kaikilta ominaisuuksiltaan, toimia ikään kuin 'peilikuvana'. Tämä takaa tutkimuksen luotettavuuden ja yleistettävyyden. (Kananen 2011, 17,18.)

Tiedonkeruumenetelmänä tutkimuksessa käytettiin sähköistä kyselylomaketta. Sähköisen lomakkeen käyttöä puoltaa moni seikka. Sen avulla on mahdollista välttää virheet vastausten tallennusvaiheessa, koska vastaukset tallentuvat suoraan vastattaessa tiedonkeruujärjestelmään. Lisäksi tutkijalta säästyy aikaa ja rahaa, kun ei tarvitse postittaa paperisia lomakkeita. Vastaaminenkin helpottuu, koska vastaaja voi valita mikä hänelle on paras aika kyselyyn vastaamiseen, eikä hänen tarvitse muistaa postittaa lomaketta erikseen tutkijalle takaisin. Myös kaikki Ornamon teettämät kyselyt jäsenilleen toteutetaan nykyään ainoastaan sähköisesti. Voidaan olettaa, että kaikilla yrittäjillä ja freelancereilla on käytössään internet-liittymä ja tietokone, joten kyselyyn vastaaminen on nopeaa ja helppoa ja liiton jäsenille tuttua.

3 TEKIJÄNOIKEUS

YK:n ihmisoikeuksien julistuksen artiklassa sanotaan: " 1. Jokaisella on oikeus vapaasti osallistua yhteiskunnan sivistyselämään, nauttia taiteista, sekä päästä osalliseksi tieteen edistyksen tuomista eduista. 2. Jokaisella on oikeus niiden henkisten ja aineellisten etujen suojaamiseen, jotka johtuvat hänen luomastaan tieteellisestä, kirjallisesta tai taiteellisesta tuotannosta." (Haarmann 2005, 11.)

Tekijänoikeuden yksi merkittävin tavoite on taiteen ja kirjallisuuden edistäminen sekä turvata luovan työn luomisedellytykset. Maailmanlaajuisesti tekijänoikeuksien tarkoituksena on estää teosten luvaton kopiointi ja levittäminen. (EU copyright office n.d.)

Tekijänoikeus suojaakin tekijää kahdelta eri kannalta: taloudellisten sekä moraalisten seikkojen perusteella. Lain pyrkimys on suojata tekijöiden oikeutta määrätä teoksien-
sa käytöstä ja jakamisesta yleisön saataville. Tässä luvussa käsitellään tekijänoikeus-
lakia ja peruskäsitteitä tekijänoikeuksiin liittyen.

3.1 Tekijänoikeus osana immateriaalioikeutta

Immateriaalioikeus on oikeuden ala, josta käytetään myös nimitystä aineettomat oikeudet. Rakenteeltaan kyseessä on omistusoikeuden kaltainen yksinoikeus ja se jaetaan kahteen pääalueeseen: tekijänoikeuksiin ja teollisoikeuksiin. Teollisoikeuden saaminen edellyttävää viranomaisen rekisteröintiä, sen sijaan tekijänoikeuksia ei tarvitse rekisteröidä, tekijänoikeus syntyy heti, kun teos on luotu. Yhteistä näille oikeuksille on, että lainsäätäjä on antanut oikeuden haltijalle yksinoikeuden määrätä suojan kohteesta sekä se, että ne ovat ajallisesti rajoitettuja oikeuksia. (Haarmann & Mansala 2012, 16.)

Immateriaalioikeuksia ovat myös: tunnusmerkkejä koskevat oikeudet, kuten tavaramerkki- ja toiminimioikeus, verkkotunnus, maantieteelliset alkuperämerkinnät, patenttioikeus, hyödyllisyysmallioikeus, kasvinjalostajan oikeus, mallioikeus sekä integroitujen piirien ja piirimallien suoja (Harenko, K, Niiranen, V & Tarkela, P. 2006, 1.)

3.2 Tekijänoikeuslaki

Nykyinen tekijänoikeuslaki juontaa juurensa vuoteen 1829, jolloin säädettiin painoasetuksesta eli asetus sensuurista ja kirjakaupasta (Haarman 2005, 7). Suomen tekijänoikeuslaki on vuodelta 1961. Sitä on muutettu yli kaksikymmentä kertaa lain voimaolon aikana. Suomessa viimeisin tekijänoikeuslain uudistus (Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404 2004) astui voimaan 1.1.2006. Tällöin tekijänoikeuslaki sopeutettiin vastaamaan EU:n tietoyhteiskunnan tekijänoikeusdirektiiviä. (Harenko, Niiranen & Tarkela 2006, 705.)

Tekijänoikeuslaki koskettaa laajaa, erilaisilla aloilla toimivaa oikeudenhaltijaryhmää. Lain tulkinnasta tekee vaativaa esimerkiksi se, että laki sisältää runsaasti sisäisiä viittauksia. Erityisesti lähioikeuksien tulkinta on haastavaa, koska niille annettava suoja lähentyy tekijänoikeussuojaa laissa olevien viittausten kautta. Tekijänoikeus ja lähioikeudet ovat kuitenkin erillisiä oikeuksia. (Mansala 2009, 13.)

Lähioikeus

Tekijänoikeuslain (L 8.7.1961/404) luvussa 5 on säännöksiä, joita kutsutaan lähioikeuksiksi. Lähioikeudet ovat osoitus siitä, että tekijänoikeuden hyödyntämiseen panostettuja investointeja on mahdollista suojata erillisellä oikeudella, koska lähioikeuden suojan saaminen ei edellytä teoskynnyksen ylittämistä, eli teoksen omaperäisyyttä ja itsenäisyyttä. (Mansala 2009, 11, 12.)

Haarmann (2005) luetteloi lähisuojan piiriin kuuluvat ryhmät seuraavalla tavalla:

- Esittävän taitelijan suoja
- Äänitallenteen tuottajan suoja
- Kuvatallenteen tuottajan suoja
- Radio- ja televisiolähetyksen suoja
- Luettelo- ja tietokantasuoja
- Valokuvaajan suoja
- Uutissuoja

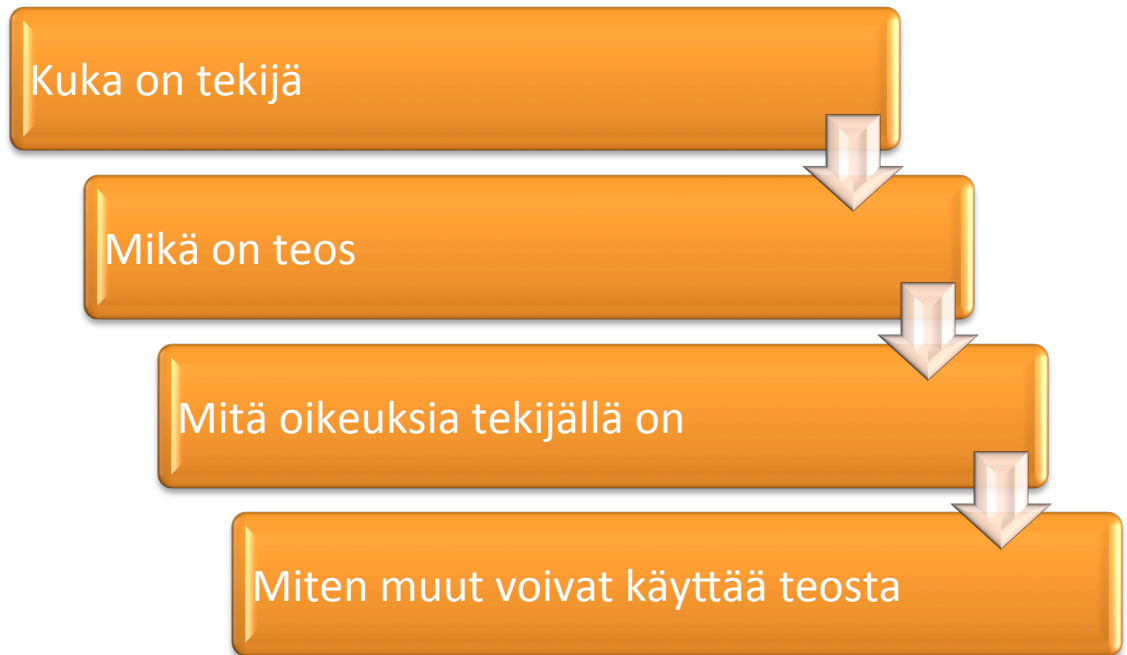
Lähioikeuksissa teossuoja ei ole niin kattava kuin tekijänoikeuksissa, esimerkiksi teoksen varsinainen suoja-aika on vain 50 vuotta, kun taas tekijänoikeuden piiriin kuuluvalla teoksella se on 70 vuotta. (Niiranen, V & Tarkela, P, 1998, 83, 84).

3.3 Tekijänoikeuslain sisältö

Lainsäädäntö määrittelee millaiset vaatimukset luovan työn on täytettävä, jotta työ on oikeutettu tekijänoikeussuojaan. Lisäksi laissa määritellään tekijän taloudelliset ja

moraaliset oikeudet. Laissa määritellään myös tekijänoikeuksien voimassaoloaika sekä milloin on kyse tekijänoikeuden loukkaamisesta tai tekijänoikeusrikkomuksesta.

Tekijänoikeuslaki vastaa kysymyksiin, jotka voidaan kuvata seuraavalla tavalla:

KUVIO 2. Tekijänoikeuslaki

Seuraavassa käsitellään tarkemmin käsitteitä teos, tekijä sekä tekijänoikeus.

3.4 Tekijä

Tekijä on tekijänoikeuslainsäädännön yksi keskeisimmistä käsitteistä. Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan sillä, ”joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen”, on tekijänoikeus teokseen. (L 8.7.1961/404, 1 §.) Suomen lainsäädännön mukaan ainoastaan luonnollinen henkilö (ihminen) voi olla tekijä. Jos jokin yhtiö omistaa tekijänoikeuksia, ne ovat siirtyneet yrityksen omistukseen luonnolliselta henkilöltä. (Niiranen, P & Tarkela, V. 1998, 135.)

Teoksella voi olla myös useampi tekijä. Tällöin on kyse yhteistekijyydestä, jolloin tekijänoikeudet kuuluvat kaikille tekijöille yhteisesti. Käyttölupien myöntäminen muille tahoille edellyttää jokaisen tekijän lupaa, kuitenkin jokaisella tekijällä on valta esittää vaatimuksia, jos kyse on tekijänoikeusloukkauksesta. (Harenko ym. 2006, 702.)

3.5 Teos

Myös teos on käsitteenä tekijänoikeuslaissa keskeisessä asemassa. Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan teos voi olla ”kaunokirjallinen tai selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote tai muulla tavalla ilmenevä teos”. (L 8.7.1961/404, 1 §.) Mansala (2009, 20, 21) selkeyttää edellä mainittua lainkohtaa jakamalla teoslajit viiteen eri teoslajiin:

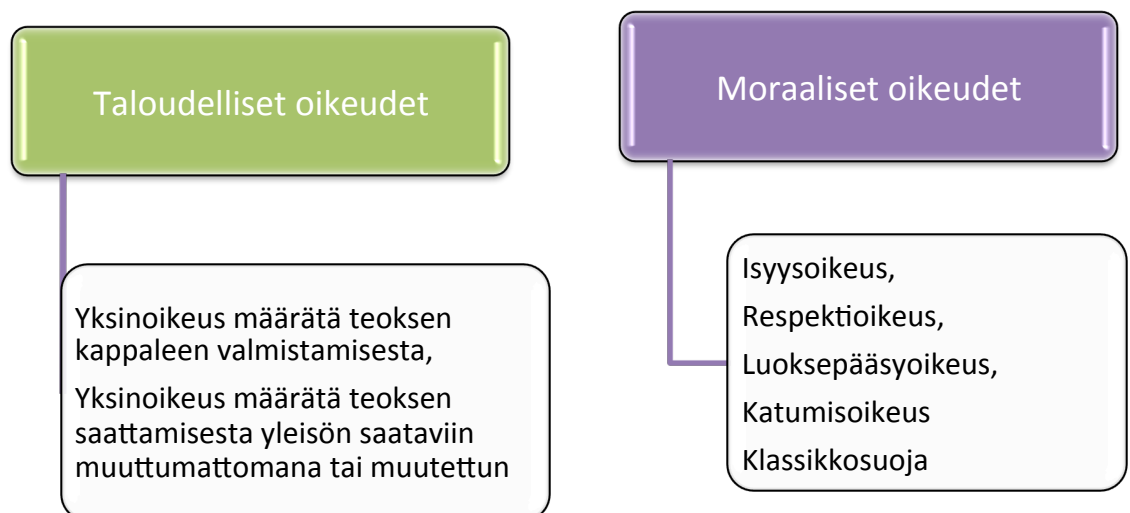
1. Kirjalliset teokset: sanallisessa muodossa olevat tekstit
2. Taiteelliset teokset: maalaukset, piirroksot ja veistokset
3. Käyttötaitteen teokset: kulutuksessa olevat tuotteet, kuten esimerkiksi huonekalut, astiat, vaatteet ja korut
4. Audiovisuaaliset teokset: sarja toisiinsa liittyviä äänen kanssa tai ilman esitettäviä kuvia, joita esitetään tähän tarkoitukseen soveltuvalla laitteella
5. Valokuvateokset: valokuvat, jotka ylittävät teoskynnyksen

Kun tekijänoikeutta uudistettiin vuonna 2004, hallituksen esityksessä lausuttiin: Suojan saamiseksi teoksen tulee ylittää niin sanottu teoskynnys eli yltää teostasoon. Suojattu teos on tekijänsä luovan työn omaperäinen teos. (HE 28/2004 ,9.) Tällä tarkoitetaan sitä, että luomistyön lopputuloksen tulee olla itsenäinen ja omaperäinen. Teosvaatimus toteutuu, jos ei voida olettaa, että kukaan muu kuin teoksen tekijä päätyisi samaan lopputulokseen, toisin sanoen, ”tekijänoikeus ei suojaa ideaa, vaan idean ilmenemismuotoa” (Tekijänoikeusneuvoston lausunto 1989:9.) Teoksen laadulla ei ole merkitystä, sillä tekijänoikeus suojaa samalla tavoin laadulliselta arvoltaan millaista teosta tahansa. (Harenko ym. 2006, 703, 704.)

Teoksen tekijänoikeudellinen suoja-aika alkaa, kun teos on luotu ja päättyy, kun tekijän kuolemasta on kulunut 70 vuotta. Jos teoksella on useampi tekijä, suoja-aikaa aletaan laskea viimeksi kuolleen tekijän kuolemasta. (Sorvari 2010, 35.)

3.6 Tekijänoikeudet

Tekijänoikeus on teoksen tekijälle tai tekijöille kuuluvien yksinoikeuksien yhteisnimitys. Tekijänoikeuden syntyminen ei edellytä rekisteröintiä tai muita toimenpiteitä. Teoksen syntyessä tekijä saa automaattisesti haltuunsa teoksen tekijänoikeudet. Tekijänoikeuskokonaisuuteen kuuluu varallisuus oikeudellinen sekä persoonallisuus oikeudellinen puoli. Tekijänoikeuden varallisuus oikeudellisia komponentteja kutsutaan yleisesti tekijän taloudellisiksi oikeuksiksi ja persoonallisuus oikeudellisia komponentteja tekijän moraaliksiksi oikeuksiksi. (Haarman 2005, 109.) Alla oleva kuvio mukailee edellä esitettyä Haarmannin (2005) määrittelyä tekijänoikeuden eri osista.

KUVIO 3. Taloudelliset ja moraaliset oikeudet

Seuraavassa käsitellään tarkemmin mitä sisältyy taloudellisiin ja moraalisiin oikeuksiin.

3.7 Taloudelliset oikeudet

Tekijän taloudellisista oikeuksista säädetään tekijänoikeuslain (L 8.7.1961/404) 2 §:ssä: ”Kappaleen valmistamisena pidetään sen valmistamista kokonaan tai osittain, suoraan tai välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi sekä millä keinolla ja missä muodossa tahansa. Kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa. Teos saatetaan yleisön saataviin, kun:

- se välitetään yleisölle johtimitse tai johtimitta, mihin sisältyy myös teoksen välittäminen siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana;
- se esitetään julkisesti esitystapahtumassa läsnä olevalle yleisölle;
- sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen; taikka
- sitä näytetään julkisesti teknistä apuvälinettä käyttämättä.
- Julkisenä esittämisenä ja yleisölle välittämisenä pidetään myös esittämistä ja välittämistä ansiotoiminnassa suurehkolle suljetulle piirille.” (L 8.7.1961/404, 2§ 1.)

Taloudellisiin oikeuksiin kuuluu kaksi keskeistä elementtiä: yksinoikeus määrätä teoksen kappaleen valmistamisesta sekä yksinoikeus määrätä teoksen saattamisesta yleisön saataviin muuttumattomana tai muutettuna. Tekijä voi halutessaan luopua taloudellisista oikeuksistaan joko kokonaan tai osittain. (Niiranen & Tarkela 1998, 133.)

Käytännössä kaikkien taloudellisten oikeuksien kokonaisluovutus on harvinaista. Todennäköisempää on, että taloudelliset oikeudet luovutetaan paloina eri tahoille ja erisisältöisillä sopimuksilla. Tällöin eri tahojen oikeutta teoksen hyödyntämiseen ja käyttämiseen on rajoitettu esimerkiksi ajallisesti, alueellisesti tai määrällisesti. Rinnakkaisesta eli yksinkertaisesta tekijänoikeuden osittaisluovutuksesta on kyse, kun luovutuksen saaja saa käyttää teosta sovitulla tavalla, muodostamatta kuitenkaan estettä muiden samanlaiselle ja samanaikaiselle käytölle. Tällaisissa tapauksissa käytetään yleisemmin termejä käyttö lupa tai lisenssi. (Haarmann 2005, 296-302.)

Suunnittelijan etu on myydä mahdollisimman rajattuja oikeuksia mahdollisimman hyvällä hinnalla. Korvauksen on oltava suhteessa luovutettavien oikeuksien laajuuteen.

Teoksen muunnelma tai muuttaminen

Tekijänoikeuslain (L 8.7.1961/404) pykälässä 2 määritellään, että teosta ei saa muuttaa ilman tekijän suostumusta. Muuttamisoikeus kuuluu taloudellisiin oikeuksiin, joista teoksen tekijä voi halutessaan luopua erillisellä sopimuksella. Tekijällä on myös yksinoikeus määrätä teoksensa muuntamisesta, muunnelmien tekeminen edellyttää niin ikään aina tekijän suostumusta. (Niiranen & Tarkela 1998, 89.) Muunnelma voi tapahtua esimerkiksi tekemällä teokseen lisäyksiä, poistamalla osia tai tekemällä tyyllisiä muutoksia. (Harenko, Niiranen & Tarkela 2006, 57.)

Tekijänoikeuslain (L 8.7.1961/404) pykälässä 4 määritellään, että edellä mainitut kohdat eivät kuitenkaan estä teoksen käyttöä uuden teoksen luomisen lähtökohtana, kuten inspiraation lähteenä, esikuvana tai tausta-aineistona. Tällöin kyse on olemassa olevan teoksen vapaasta muuttamisesta, jota tekijänoikeus ei estä. (Niiranen & Tarkela 1998, 90.) Mikäli vapaa muuntaminen edellyttää alkuperäisen teoksen kappaleen valmistamista, tällöin valmistamiseen on saatava tekijänoikeudenhaltijan lupa. (Mansala 2009, 87.)

3.8 Moraaliset oikeudet

Moraaliset oikeudet ovat tekijälle kuuluvia luovuttamattomia oikeuksia. Keskeisimmät oikeudet ovat isyys- ja respektioikeus. Nämä oikeudet liittyvät tekijän persoonan ja teoksen omalaatuisuuden kunnioittamiseen.

Isyys oikeus

Isyys oikeudella tarkoitetaan sitä, kun teoksesta valmistetaan kappale tai teos ja se saatetaan kokonaan tai osittain yleisön saataviin, on tekijän nimi – ” ilmoitettava sillä tavoin kuin hyvä tapa vaatii” (L 8.7.1961/404, 3 § 1).

”Hyvän tavan” lähtökohtana voidaan pitää sitä, että tekijällä on oikeus määrätä nimensä esittämistavan teoksessa itse. Tekijä voi esimerkiksi päättää, että hän haluaa käytettävän nimimerkkiä tai taitelijanimeä. Tekijä voi myös päättää, ettei halua nimeään mainittavan ollenkaan teosta esiteltäessä. Teoksen julkaisijan on kunnioitettava tätä tekijän toivetta. (Sorvari 2007, 164.)

Tässä yhteydessä on huomioitava tekijänoikeuslain (L 8.7.1961/404) 11 §:n 2 momentti, jonka mukaan valmistettaessa teoksesta kappale tai saatettaessa teos yleisön saataviin tekijänoikeuslain 2 §:n rajoitussäännösten nojalla, on tekijän nimi ja lähde mainittava siinä laajuudessa ja sillä tavoin kuin hyvä tapa sitä vaatii. Lähteen ilmoitusvelvollisuus on siten laajempi kuin isyysoikeus. Tekijän nimi on myös mainittava, kun teosta hyödynnetään jälkipäristeoksen muodossa, kuten käännöksenä tai muunnelmana. Nimenilmoittamisvelvollisuus koskee vain teoksen *käyttämistä*. Toisin sanoen, jos teosta markkinoidaan ilman, että sitä levitetään yleisölle tai valmistetaan kappaleita, tekijän/tekijöiden nimiä ei tarvitse ilmoittaa. Sorvari (2007, 164) mainitsee tästä esimerkkinä elokuvan lehtimainoksen. Elokuvaa voidaan markkinoida käyttämällä vain tunnetuimpien tekijöiden nimiä, vaikka muillakin tekijöillä olisi isyysoikeus teokseen.

Respekti- eli kunnioittamisoikeusoikeus

Tekijänoikeuslain (L 8.7.1961/404) 3 §:n 2 momentissa säädetään respektioikeudesta. Tämän sääntelyn taustalla on tekijän persoonan ja teoksen suojaaminen. Haarmann (2005, 10) toteaa, tämän perustuvan siihen, että ”teos on lähtökohtaisesti erittäin kiinteässä suhteessa tekijänsä persoonaan”. Säännöksessä kielletään tekijän taiteellisen arvon, omalaatuisuuden tai persoonan loukkaaminen. Teosta ei saa saattaa yleisön saataviin tekijää loukkaavassa muodossa tai yhteydessä. (Harenko, Niiranen & Tarkela 2006, 51.) Kun arvioidaan teoksen muuttamista, keskeistä on sen arvioiminen onko teoksen antama taiteellinen vaikutelma muuttunut joko luonteeltaan tai arvoa laskevasti (Sorvari 2007, 176).

Teoksen muuttaminen kuuluu taloudellisiin oikeuksiin. Tämä on seikka, josta teoksen tekijä voi halutessaan sopia. Respektioikeuden kannalta teoksen muuttaminen kos-

kee tilanteita, joissa teoksen muuttaminen on sinällään sallittua, mutta se on tehty loukaten tekijää. Tällöin loukkaavuus voi liittyä teokseen tehtyjen muutosten laatuun ja laajuuteen. (Sorvari 2010, 48.)

Luoksepääsyoikeus

Haarman (2005, 149) kiteyttää luoksepääsyoikeuden tarkoittavan ”teoksen tekijän oikeutta päästä katsomaan ja mahdollisesti kuvaamaan toiselle luovuttamaansa teoskappaletta.” Luoksepääsystä koskeva säädös liitettiin osaksi tekijänoikeutta vuonna 1995 (Säädös 446/1995.) Luoksepääsyoikeus koskee vain kuvataiteen teoksia. Kyse on tapauksista, joissa tekijällä on tarve tutustua aikaisempaan tuotantoonsa esimerkiksi teknisten tai tyyllisten ratkaisujen tutkimiseksi. Luoksepääsyoikeus käsittää myös tilanteen, jossa tekijällä on oikeus saada luovuttamansa teos nähtävilleen sen vuoksi, että se on hänen taloudellisten oikeuksiensa kannalta välttämätöntä. On huomioitavaa, ettei tällä lain kohdalla tarkoiteta kuitenkaan sitä, että tekijä voisi teettää uusia teoskappaleita esimerkiksi myytäväksi, jos teoksen omistaja kieltää tämän. Luoksepääsyoikeuden edellytyksenä on, ettei siitä aiheudu teoksen omistajalle kohtuutonta haittaa ja että oikeuden käyttäjä vastaa kaikista järjestelyistä aiheutuvista kustannuksista. (Mts. 149, 150.)

Katumisoikeus

Katumisoikeus liittyy tekijän sopimussuhteisiin. Tekijällä on oikeus tietyin rajoituksin estää suunnitellun teoksen julkaiseminen. Nämä syyt voivat olla muuttunut vakaus, teokseen liittyvä uusi tieto tai jokin vastaava syy. Tällöin tekijä voi lunastaa jo valmistetut kappaleet tai korvata jollain muulla erikseen sovitulla tavalla sopimus-kumppanin kulujen menetykset. Katumisoikeus sisältää myös tekijän oikeuden voida tehdä muutoksia tai lisäyksiä suunnittelemansa teoksen uuteen painokseen. (Mts. 150, 151.)

Klassikkosuoja

Klassikkosuojalla voidaan kumota tekijänoikeuden suoja-aika, joka tarkoittaa 70 vuoden suoja-aikaa tekijän kuoleman jälkeen. Suoja-ajan jälkeen teoksen käyttämistä

eivät sido tekijänoikeusrajoitukset. Klassikkosuojalla voidaan kuitenkin estää suoja-ajan päättymisen. Tällöin kyse on siitä, jos –”*teoksen suhteen menetellään julkisesti sivistyksellisiä etuja loukkaavalla tavalla, on asetuksella määrättävällä viranomaisella valta, vaikka tekijänoikeus on lakannut tai sitä ei ole ollut, kieltää sellainen menettely.*” (L 8.7.1961/404, 53 §.) Määräävä viranomaisena on opetusministeriö.

3.9 Tekijänoikeuden loukkaus

Lähtökohtaisesti sekä tekijänoikeusrikos että tekijänoikeusrikkomus säätelevät samaa oikeudenloukkausta, jolloin tekijänoikeusrikos on saman oikeudenloukkauksen törkeämpi tekomuoto (Sorvari 2007, 27).

Tekijänoikeuden rangaistavat loukkaukset on jaettu kahteen eri kategoriaan: tekijänoikeusrikokseen ja tekijänoikeusrikkomukseen. Tekijänoikeusrikkomuksesta säädetään tekijänoikeuslain (L 8.7.1961/404) 56 a § 1-3:ssa. Tekijänoikeusrikkomus on kyseessä, jos 1) vastoin tekijänoikeuslain säännöksiä valmistaa teoksesta kappaleen tai saattaa teoksen yleisön saataviin taikka rikkoo säännöksiä moraalista oikeutta, 2) muutoin rikkoo sellaista tekijänoikeuslain säännöstä, jolla suojataan tekijänoikeutta tai erikseen laissa mainittuja lainkohtia tai 3) tuo maahan tai kauttakulkutuontina laittomasti valmistettuja teoskappaleita. Kyse on siis tekijän yksinoikeuksien tahallista loukkaamisesta. (Sorvari 2007, 27.)

Sorvari (2007) korostaa, että keskeinen käsite tarkasteltaessa mahdollista oikeudenloukkausta tai rikkomusta, on suojan kohde. Ensimmäiseksi on aina selvitettävä, onko kyseessä ylipäätään tekijänoikeussuojaa saava tuote, esimerkiksi taiteellinen teos tai lähioikeuden suojan kohde. (Mts. 39.) Jos teoksen tekijä toteaa, että kyseessä on törkeä tekijänoikeuden loukkaus, hän voi tehdä asiasta rikosilmoituksen. Tällöin asia etenee poliisitutinnan jälkeen syyttäjälle ja tuomioistuimen ratkaistavaksi. (Mansala 2009, 70.)

Tekijänoikeusrikkomuksesta - tai rikoksesta tekijälle aiheutunutta mielipahaa on hankala mitata tai hinnoitella. Huomattava haitta syntyy ansionmenetyksen muodossa

yksityiselle oikeudenomistajalle todennäköisesti aivan eri mittakaavassa kuin työn toimeksiantajalle. (Mansala 2009, 66.)

Rikoslain (L 19.12.1889/39) 49 § 1:n mukaan tekijänoikeusrikoksesta voi seurata sakkoa tai vankeutta enintään kaksi vuotta. Tekijänoikeusrikkomuksesta rangaistus on sakko (L 8.7.1961/404, 56 a §.)

Esimerkkinä mainittakoon korkeimman oikeuden päätös (KKO: 1980 ii 3) tapauksessa, jossa muotoilija oli suunnitellut tilaustyönä koru- ja solkimalleja. Korutilauksen tehnyt yhtiö ajautui konkurssiin ja konkurssipesästä myytiin koru- ja solkimuotit edelleen sopimuksen ulkopuoliselle henkilölle. Alkuperäinen suunnittelijan vastustuksesta huolimatta sopimuksen ulkopuolinen henkilö jatkoi korujen ja solkien valmistusta. Korkein oikeus katsoi, että koruja pidettiin tekijänoikeuden mukaista suojaa nauttivina teoksina, sen sijaan solkia ei. Tuomiolauselmassa ulkopuolinen korujen valmistaja tuomittiin korvaamaan korujen muotoilijalle kohtuullinen hyvitys tekijänoikeuden loukkaamisesta sekä korvaus kärsimyksestä ja muusta haitasta ja menetyksestä.

3.10 Tekijänoikeusneuvosto

Tekijänoikeusneuvosto on perustettu Valtioneuvoston toimesta vuonna 1985. Neuvoston tarkoituksena on antaa lausuntoja liittyen tekijänoikeuslain soveltamiseen ja tekijänoikeuteen ylipäätään. Hallitus nimittää tekijänoikeusneuvoston kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Tekijänoikeusneuvostossa on puheenjohtajan lisäksi 15 jäsentä. Puheenjohtaja, varapuheenjohtaja ja vähintään yksi jäsen ovat niin sanotusti neutraaleja, eli eivät edusta tekijänoikeuksien eri käyttäjäryhmiä, niin kuin neuvoston muut jäsenet. Kuka tahansa voi pyytää neuvostolta lausuntoja, lausuntopyyntö on vapaa-
muotoinen ja maksuton. Mikäli lausuntopyyntö koskee asiaa, jossa on määriteltävissä vastapuoli, neuvosto antaa vastapuolelle myös mahdollisuuden vastata lausuntopyyntöön. On kuitenkin huomioitava, että *lausunnot ovat suosituksia*, eli lausunto ei ole sitova. (Mansala 2009, 14, 15.)

4 MUOTOILUN ERITYISPIIRTEET TEKIJÄNOIKEUKSISSA

Suomessa vain pieni osa teollisen muotoilun tuotteista nauttii tekijänoikeussuojaa. Tästä johtuen on tärkeää, että muotoilija osaa suojata teoksensa välttääkseen mahdolliset väärinkäytökset.

4.1 Muotoilun teoskynnys

Oikeuskäytäntö on noudattanut ratkaisuihissaan linjaa, jossa käyttötaiteen teosten teoskynnys korkea. Huonekalut, korut, astiat ja lelut jäävät tavallisimmin tekijänoikeussuojan ulkopuolelle. (Mansala 2009, 23.) Esimerkkinä mainittakoon Korkeimman oikeuden ratkaisu (KKO 1976: 48). Tapauksessa koristevalaisimen suunnittelija oli kehittänyt ns. miilumenetelmän, jonka avulla hän valoi koristevalaisimia. KKO:n päätöksen mukaan: *”valaisimia ei voitu pitää TekijäL 1 §:n 1 mom:ssa tarkoitettuina taiteellisina teoksina vain sen vuoksi, että ne oli valmistettu miilumenetelmää käyttäen, eivätkä ne olleet siinä määrin itsenäisiä ja omaperäisiä, että ne sillä perusteella olisi katsottava senlaatuiseksi taiteellisiksi teoksiksi.”* Samoin makuuhuoneen kalusto KKO 1932 ii 267 ja sohvakalusto KKO 1975 ii 25 eivät ylittäneet teoskynnystä (Muotoilun teoskynnys n.d.)

Tekijänoikeusneuvosto on noudattanut samaa linjaa. Esimerkiksi lausunnossaan (2003:9) neuvosto totesi: *”Käyttötaiteen tuotteille on ominaista, että niiden muoto määräytyy pitkälti tuotteen käyttötarkoituksen mukaan. Mainitusta syystä johtuen tekijänoikeussuojan myöntämiselle käyttötaiteen tuotteille on suhtauduttu käytännössä pidättyvästi.-- Periaatteessa ei kuitenkaan ole olemassa estettä sille, että myös käyttötaiteen tuotteet voisivat saada tekijänoikeussuojaa TekijäL 1 §:n nojalla.”*

4.2 Miksi tuotteen suojaaminen on tärkeää

Muotoilijoiden on huomioitava, ettei tekijänoikeus suojaa automaattisesti luotua teosta. Jos teosta ei ole suojattu rekisteröinnillä, laittomaan kopiointiin ja väärinkäytöksiin on lähes mahdotonta puuttua. Tuotteen suojaaminen on osoittautunut Suomessa kuitenkin aliarvostetuksi, esimerkiksi saksalaiset, italialaiset ja ranskalaiset suojaavat tuotteitaan paljon aktiivisemmin kuin suomalaiset luovan työn tekijät. (Vuosi 2012 – missä mennään muotoilun suojaamisen suhteen Suomessa? n.d.)

Tästä johtuen, on suositeltavaa, että tuote suojataan myös mallisuojaalla. Tällöin muotoilijalla on huomattavasti paremmat edellytykset pitää kiinni oikeuksistaan.

Mallioikeussuoja

Mallioikeuden rekisteröinnillä suojataan uutta muotoilua jäljittelyä vastaan: rekisteröinnin haltija saa tietyin poikkeuksin yksinoikeuden mallin hyväksikäyttöön Suomessa siten, että muut eivät voi käyttää mallia hyväkseen ilman suostumusta. Suojan kohteena on yksinomaan tuotteen ulkomuoto, design, eikä esim. sen sisältämät tekniset ratkaisut. Mallin ulkomuoto ilmenee sen kokonaisvaikutelmasta. Suojan kohteena on aina konkreettinen tavara tai sen osa. (Mikä on mallioikeus? 2010.)

4.3 Sopimusehdot muotoilualalla

Suomen oikeuskäytännön mukaan Suomessa vallitsee sopimusvapaus. Tehtäessä toimeksiantosopimuksia, osapuolet voivat muokata sopimuksen sisältöä melko vapaastikin. Sopimusehto asia on kuitenkin merkityksellinen, koska se sanelee omistus-, käyttö- ja muuntelu-oikeutta ja niiden rajoja sekä takaa hyvän neuvotteluaseman työn suunnittelijalle. Sopimusehtojen käytön määrää se, tuleeko hanketilaus julkiselta vai yksityiseltä taholta. Julkisissa hankinnoissa käytetään julkisten hankintojen yleisiä ehtoja, JYSE 2009 Palvelut tai JYSE 2009 Tavarat- sopimusehtoja. Yksityisellä puolella sopimus pohjana käytetään konsulttitoiminnan, eli KSE:n sopimusehtoja.

5 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa käydään läpi opinnäytetyön empiirinen osa selostamalla tutkimuksen toteutus ja tutkimuksen eri vaiheet. Tutkimuksen prosessin avaaminen mahdollistaa tutkimuksen toistettavuuden – tämä on yksi tieteellisen tutkimuksen tärkeimmistä lähtökohdista.

Tutkimuksen ajankohdaksi valikoitui marraskuun 2013, koska juuri silloin Ornamon jäsenille ei ollut käynnissä mitään muuta kyselyä. Toimeksiantaja halusi pitää tämän kyseisen tutkimuksen erillään muista vuosittaisista kyselyistä aikataulullisista syistä.

5.1 Tutkimuksen tavoite ja tutkimusongelman määrittely

Kyselyn rungon muodosti tutkimusongelma, mikä muutettiin tutkimuskysymyksiiksi. Hypoteesina oli, että muotoilijat kohtaavat ongelmia tekijänoikeuksiin liittyen tehdessään sopimuksia toimeksiantajiensa kanssa. Tarkoituksena oli selvittää, millaisia ongelmia muotoilijat kohtaavat ja millaista apua he tarvitsevat jatkossa mahdollisten ongelmien välttämiseksi. Lisäksi opinnäytetyön toimeksiantajalle oli erityisen tärkeää selvittää, mitä asioita heidän jäsenensä pitävät tärkeimpinä tekijänoikeuksiin liittyen.

Tutkimuksen tulosten perusteella tutkija laatii tekijänoikeuksia koskevan ohjeistuksen Ornamon jäsenille. Lisäksi Ornamo pyrkii hyödyntämään tuloksia määrittellessään palveluja ja koulutustarjontaa jäsenilleen. Tulokset otetaan huomioon myös tehtäessä erilaisia kannanottoja ja lausuntoja koskien tekijänoikeuslakia.

5.2 Tutkimuksen toteutus

Kyselylomakkeen työstäminen aloitettiin syyskuussa 2013. Ensimmäinen versio esiteltiin yliopettaja Jorma Kanaselle opinnäytetyön disposition yhteydessä. Häneltä saadun palautteen jälkeen jatkettiin kyselyrunгон työstämistä. Lopullisen version muotoutumiseen vaikuttivat erityisesti myös palaverit opinnäytetyön toimeksianta-

jan edustajan kanssa. Kysely koostui pääosin strukturoiduista, eli vaihtoehto- ja monivalintakysymyksistä, mutta mukana oli myös avoimia kysymyksiä. Avoin kysymys voi tuoda esiin huomioita ja näkökulmia, joita tutkija ei ole mahdollisesti etukäteen osannut ajatella. (Hirsivaara, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2000, 186).

Kysely toteutettiin sähköisesti, Webropol-kyselyohjelmalla. Kyseinen kyselyohjelma valittiin, koska Ornamossa on teetetty lukuisia kyselyitä ja tutkimuksia samaa ohjelmaa käyttäen. Tämä mahdollisti heidän jäsenrekisterinsä käytön tutkimuksessa. Lisäksi suurin osa nykyaikana teetettävistä kyselyistä toteutetaan sähköisesti. Voidaan olettaa, että kaikilla yrittäjillä ja freelancereilla on käytössään internet-liittymä ja tietokone, joten kyselyyn vastaaminen on nopeaa ja helppoa. Jokainen vastaaja voi itse päättää, mikä vuorokauden aika sopii hänelle parhaiten kyselyn vastaamiseen.

Käytettäessä sähköistä kyselylomaketta säästyy myös turhia paperi- ja postituskuluja. Sähköisen kyselyohjelman käyttöä puoltaa erityisesti se, että samalla saadaan minimoitua virheiden mahdollisuus vastausten tallennusvaiheessa niiden tallentuessa suoraan tietojärjestelmään.

Hirsijärvi, Remes & Sajavaara (2000, 182) tuovat esille sähköiseen kyselyyn liittyviä riskejä. Näitä ovat esimerkiksi:

- kysymyksiin liittyviä väärinymmärryksiä on hankala kontrolloida
- ei ole mahdollista varmistua siitä, ovatko vastaajat vastanneet kysymyksiin huolellisesti ja rehellisesti
- alhainen vastausprosentti

Kananen (2011, 44) toteaa, että ”huolellisesti suunniteltu ja aseteltu lomake houkuttelee vastaamaan”. Tästä johtuen tutkija pyrki laatimaan lyhyen ja napakan kyselylomakkeen. Lomake koostui 11:sta eri kysymyksestä. Kyselylomakkeen alareunaan lisättiin kyselyn etenemistä kuvaava prosenttilaskuri, josta vastaaja pystyi havaitsemaan missä vaiheessa kyselyn valmistuminen on. Ensimmäiseksi selvitettiin taustatiedot (ikä, valmistumisvuosi, koulutus ja toimiala). Seuraavaksi selvitettiin mitkä asiat ovat vastaajille tärkeimpiä tekijänoikeuksiin liittyen. Tämän jälkeen selvitettiin

muotoilijoiden kohtaamia tekijänoikeuksia koskevia ongelmia sopimuksissa ja tiedusteltiin onko vastaaja joutunut riitauttamaan sopimuksia ongelmista johtuen. Kyselyn päätteeksi vastaajalla oli mahdollisuus esittää toiveita Ornamolle, koskien liiton tarjoamia palveluja jatkossa. Vastaajat pystyivät lisäksi halutessaan kertomaan mahdollisista ongelma- ja riitatilanteista avoimissa vastauskohdissa.

Kananen (2008, 32) ohjeistaa, että kysymykset on kohdistettava henkilöille, joita ilmiö koskettaa tai joilla on asiasta tietoa. Tämän perusteella kysely rajattiin koskemaan Teollisuustaitteen Liitto Ornamon jäseniä, jotka toimivat yrittäjinä ja freelance-reina. Kyselyn saatekirjeessä (Liite 1.) vastaajille korostettiin kyselyn osallistumisen tärkeyttä kertomalla, että vastausten perusteella Ornamo pystyy palvelemaan jäseniään paremmin tekijänoikeuksia koskevissa sopimusasioissa.

Kysely lähetettiin 715 jäsenelle torstaina 14.11.2013. Vastausaikaa annettiin keski- viikkoon 20.11.2013 asti. Maanantaina 18.11. vastauksia oli tullut vain 37 kappaletta. Tästä johtuen vastaajille lähetettiin muistutusviesti koskien kyselyä ja siihen vastaamisen tärkeyttä. Tässä tutkimuksessa toteutui vastauskatoon liittyvä riski, vastausprosentti jäi alhaiseksi. Vastausaikana vastauksia tuli yhteensä 82 kappaletta, jolloin vastausprosentiksi muodostui 11,5 %.

5.3 Tutkimuksen luotettavuus

Tieteellisen tutkimuksen lähtökohtana on, että tutkimuksessa pyritään tutkimaan oikeita asioita ja välttämään virheitä. Luotettavuuden on oltava tutkijan ohjenuorana koko tutkimuksen ajan. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuus voidaan taata parhaiten suunnittelemalla tutkimusasetelma mahdollisimman hyvin. Tutkimuksen luotettavuuden arvioinnin perusteena käytetään kahta eri käsitettä: reliabiliteettia ja validiteettia. Reliabiliteetti tarkoittaa saatujen tutkimustulosten pysyvyyttä, eli jos tutkimus toistetaan, saadaan aina samat tulokset. Validiteetti tarkoittaa pätevyyttä eli yksinkertaistettuna sitä, että tutkitaan oikeita asioita. Todentaakseen reliabiliteetin ja validiteetin toteutumisen tutkijan on kirjattava tarkasti tutkimuksen eri vaiheet tutkimusprosessin aikana sekä perusteltava tehdyt ratkaisut. (Kananen 2010, 68, 69.)

Kvantitatiivisessa tutkimuksessa on olemassa erilaisia tilastollisia menettelytapoja, joiden avulla on mahdollista arvioida tutkimuksen mittareiden luotettavuutta. Tutkimuksen mittarit ja menetelmät eivät aina vastaa sitä todellisuutta, jota tutkija suunnittelee tutkivansa. Tällöin kriittisessä asemassa ovat kyselylomakkeen huolellinen suunnittelu ja toteutus. On tärkeää varmistaa, että vastaajat ymmärtävät kysymykset oikein, niin kuin tutkija on tarkoittanut. Jos tutkijan ajatukset eivät kohtaa kyselyn vastaajan kanssa, tutkimuksen tulokset eivät ole tosia ja päteviä. (Hirsijärvi, ym. 2000, 213,214.)

Tutkimuksen luotettavuuden varmistamiseksi kyselylomakkeen toimivuus ja oikeellisuus testattiin toimeksiantajalla ennen vastaajille lähettämistä. Kyselylomakkeen runko osoittautui loogiseksi ja helposti ymmärrettäväksi, mutta sen sijaan testauksessa ilmeni joitakin kieliopillisia ja teknisiä virheitä, jotka saatiin nopeasti korjattua.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä osiossa käydään läpi tutkimustulokset havainnollistamalla niitä yhteenvetotaulukoiden ja ristiintaulukoinnin avulla. Lomakkeen kaikista strukturoiduista kysymyksistä otettiin suorat jakaumat, jotka on selvityksineen liitetty tutkimukseen. Suora jakauman avulla on mahdollista tiivistää sekä havainnollistaa yhden muuttujan ominaisuuksia. (Kananen 2011, 74.) Määrällisessä tutkimuksessa tutkittavien asioiden väliset riippuvuussuhteet ovat merkityksellisiä ja niitä voidaan tarkastella ristiintaulukoinnin avulla. (Mts. 77.) Ristiintaulukointi tehtiin kahdesta kysymyksestä, joilla haettiin tarkennusta sopimusten ongelmiin ja riitauttamiseen liittyvissä kysymyksissä. Avoimet kysymykset analysoitiin kvalitatiivisia menetelmiä käyttäen ja vastaukset lisättiin kokonaistuloksiin.

Tutkimuksen tulokset on jaoteltu kolmeen eri kokonaisuuteen. Ensimmäisessä osassa esitellään tutkimukseen osallistuneiden taustatiedot. Tämän jälkeen esitellään vastaajien kokemus tekijänoikeuksien tärkeydestä. Tällä kysymyksellä pyrittiin keräämään aineistoa toimeksiantajalle, koska vastaavaa kartoitusta ei olla aiemmin toi-

meenpantu Teollisenteiden Liitto Ornamon jäsenien keskuudessa. Viimeisessä osiossa esitellään sopimuksia koskevat ongelmat sekä vastaajien kehitysehdotukset Ornamon palveluiden suhteen tulevaisuudessa.

Aineisto analysoitiin kvantitatiivisia menetelmiä käyttäen, hyödyntäen Webropol-sovellusta. Tutkimuksen vastausprosentti oli varsin alhainen (11,5 %), mistä johtuen tutkimustuloksiin on syytä suhtautua varovaisuussääntöjä noudattaen.

6.1 Vastaajien taustatiedot

Kyselyn ensimmäisessä osiossa selvitettiin vastaajien taustatietoa. Yli puolet vastaajista (62 %) on valmistunut ennen vuotta 2000. Kolmannes (30 %) vastaajista on suorittanut tutkinnon vuosina 2001-2010. Neljännes (24 %) on valmistunut ennen vuotta 1980. Vastaajista vuoden 2011 jälkeen valmistuneita on noin joka kymmenes (8 %).

Taulukko 1. Valmistumisvuosi

N	82
	%
<hr/>	
Ennen vuotta 1980	24
1981-1990	15
1991-2000	23
2001-2010	30
2011-	8
<hr/>	
Yhteensä	100,0

Taulukosta 2 Selviää vastaajien ensisijaiset ammattinimikkeet. Kolmannes (29 %) vastaajista on ammatiltaan muotoilija ja vajaa viidennes (14 %) sisustusarkkitehti. Joka kymmenes (10 %) vastaajista on tekstiilisuunnittelija. Joku muu kohtaan vastasi 10 % vastaajista. He olivat ilmoittaneet ensisijaisiksi ammattinimikkeikseen esimerkiksi: hopeaseppä, muotoilujohtaja ja taidekäsityöläinen.

Taulukko 2. Ensisijainen ammattinimike

N	82
	%
Muotoilija	29
Teollinen muotoilija	6
Sisustusarkkitehti	14
Kalustesuunnittelija	2
Vaate- ja sisustus suunnittelija	8
Tekstiilisuunnittelija	10
Keraamikko	3
Korualan suunnittelija	6
Taiteilija	8
Opettaja	3
Joku muu	11
Yhteensä	100,0

Tutkimukseen osallistuneista lähes kaikki (87 %) toimivat yrittäjinä. Loput, reilu kymmenes, (13 %) toimivat freelancereina.

Taulukko 3. Vastaajan asema

N	82
	%
Yrittäjä	87
Freelancer	13
Yhteensä	100,0

Kysymyksessä neljä selvitettiin vastaajien ensisijaista toimialaa. Muotoilutoimistoalalla toimii yli kolmannes (34 %) vastaajista ja noin viidesosa (23 %) toimii taideteollisen alan yrityksessä. Reilu kymmenes (13 %) vastaajista edustaa sisustusarkkitehtitoimistoa ja noin kymmenes (9 %) toimii teollisuusalan yrityksessä.

Taulukko 4. Ensisijainen toimiala

N	82
	%
Teollisuusyritys	9
Kaupan tai palvelualan yritys	4
Muotoilutoimisto	34
Sisustusarkkitehtitoimisto	13
Arkkitehtitoimisto	3
Konsulttiyritys	3
Taide-, viihde- ja virkistysalan yritys	6
Taideteollisen alan yritys	23
Joku muu	5
Yhteensä	100,0

6.2 Vastaajan kokemus tekijänoikeuksien tärkeydestä

Seuraava kysymys antaa vastauksen siihen, mitkä tekijänoikeuteen liittyvät kohdat ovat vastaajille tärkeimpiä sopimuksissa. Alalla siis yleensä pidetään kiinni tai halutaan pitää kiinni listan alkupään sopimuskohdista ja loppupään kohdista ollaan tarvittaessa valmiita joustamaan. Alla oleva luettelo perustuu seuraavalla sivulla esitettävään taulukkoon (Taulukko 5.)

1. Valmistajan on hyväksyttävä mallin muutokset suunnittelijalla.

2. Henkiset tekijänoikeudet säilyvät suunnittelijalla.
3. Sopimuksen päättyessä oikeudet palautuvat suunnittelijalle.
4. Suunnittelija ei vastaa tilaajalle mahdollisesti osoitetuista tuotevahinkovaatimuksista.
5. Tilaaja ei saa luovuttaa malleja kolmannelle osapuolelle.
6. Muutokset malliin tekee suunnittelija.
7. Suunnittelijalla on oikeus siirtää mallin kaupallinen käyttöoikeus omalle yhtiölleen.
8. Mallin suojaamisen työnjako.
9. Mallin käyttöoikeus säilyy tilaajalla rajatun ajan.

Taulukko 5. Tekijänoikeuksien tärkeysjärjestys

N					82
	Tärkeä, en ole valmis joustamaan tästä	Melko tärkeä, voin joustaa tästä	Ei kovin tärkeä	Ei mitään merkitystä	%
Henkiset tekijänoikeudet säilyvät suunnittelijalla	74 %	24 %	0 %	2 %	100%
Tilaaja ei saa luovuttaa malleja kolmannelle osapuolelle	62 %	32 %	4 %	2 %	100%
Mallin suojaamisen työnjako	29 %	45 %	17 %	9 %	100%
Sopimuksen päättyessä oikeudet palautuvat suunnittelijalle	71 %	22 %	3 %	4 %	100%
Mallin käyttöoikeus säilyy tilaajalla rajatun ajan	17 %	60 %	17 %	6 %	100%
Suunnittelijalla on oikeus siirtää mallin kaupallinen käyttöoikeus omalle yhtiölleen	31 %	46 %	17 %	6 %	100%
Valmistajan on hyväksyttävä mallin muutokset suunnittelijalla	80 %	19 %	0 %	1 %	100%
Muutokset malliin tekee suunnittelija	54 %	40 %	4 %	2 %	100%
Suunnittelija ei vastaa tilaajalle mahdollisesti osoitetuista tuotevahinkovaatimuksista	68 %	21 %	5 %	6 %	100%

6.3 Ongelmien kartoitus

Taulukosta 6 ilmenee, että vastaajista noin puolet (47 %) ei ole kohdannut ongelmia tekijänoikeuksien suhteen solmiessaan sopimuksia ja tehdessään toimeksiantoja. Jos vastaajat olivat kohdanneet ongelmia heillä oli mahdollisuus valita vastausvaihtoehtoista useampi vaihtoehto. Reilu kolmannes (36 %) vastaajista on ollut tilanteessa, jossa tekijänoikeuksista ei ole sovittu sopimuksen päättyessä. Kolmannes (29 %) vastaajista on ollut neuvottelutilanteessa, joissa vastaajalle ei ole annettu mahdollisuutta neuvotella tekijänoikeuksista. Neljänneksellä (25 %) vastaajista tekijänoikeuksia koskevat sopimusehdot ovat olleet vastaajan kannalta kohtuuttomat ja viidennes (21 %) vastaajista ei ole sopimusta tehdessään sopinut mahdollisista sopimusrikkeiden sanktioista ja / tai seurauksista.

Taulukko 6. Ongelmat sopimuksissa

N	82
	%
Tekijänoikeuksista ei ole ollut mahdollisuutta neuvotella	29
Tekijänoikeuksia koskevat sopimusehdot ovat olleet kannaltani kohtuuttomat	25
Tekijänoikeuksista ei ole sovittu sopimuksen päättyessä	36
Mahdollisista sopimusrikkomuksien sanktioista/seurauksista ei ole sovittu	21
En ole kohdannut ongelmia	47

Ristiintaulukoinnista käy esille, että muotoilijat ja teolliset muotoilijat ovat kohdanneet eniten ongelmia tekijänoikeuksien suhteen toimeksiannoissa. Heistä lähes kaikki (92 %) ovat olleet tilanteessa, jossa tekijänoikeuksia koskevat ehdot ovat olleet kohtuuttomat. Saman ongelman ovat kohdanneet kolme neljäsosaa (75 %) vaate- ja tekstiilisuunnittelijoista. On huolestuttavaa, että lähes kaikki (78 %) muotoilijat ja teolliset muotoilijat sekä vaate- ja tekstiilisuunnittelijat (72 %) ovat olleet tilanteissa, joissa tekijänoikeuksista ei ole ollut edes mahdollista sopia. Vastauksista käy ilmi, että 90 %:ia sisustusarkkitehtien ja kalustesuunnittelijoiden sopimuksista on solmittu ilman sanktiolauseketta mahdollisista tekijänoikeusrikkomuksista. Vähiten ongelmia ovat kohdanneet keraamikot, korualan taiteilijat, taiteilijat sekä opettajat. Esimerkiksi opettajista vain kymmenes (10 %) on ollut tilanteessa, jossa tekijänoikeuksia koskevat ehdot ovat olleet kohtuuttomat.

Taulukko 7. Alakohtaiset ongelmat

	Muo- toilija, Teolli- nen muo- toilija	Sisustusarkki- tehti, Kalus- tesuunnitteli- ja	Vaate- ja tekstiilisuun- nittelija	Keraa- mikko, Koru- alan taiteilija, Taiteilija	Opet- taja, muut	Kaik- ki
N	30	14	15	15	8	82
	%	%	%	%	%	%
Tekijänoikeuk- sista ei ole ollut mahdollista so- pia	78 %	40 %	72 %	20 %	20 %	29%
Tekijänoikeuksia koskevat ehdot ovat olleet kan- naltani kohtuut- tomat	92 %	30 %	75 %	30 %	10 %	25%
Tekijänoikeuk- sista ei ole sovittu sopimuksen päätyessä	72 %	50 %	75 %	20 %	20 %	36%
Mahdollisista sopimusrikko- muksien sankti- ois- ta/seurauksista ei ole sovittu	63 %	90 %	50 %	15 %	20 %	21%
En ole kohdan- nut ongelmia	81 %	30 %	40 %	80 %	67 %	47%

Seuraavaksi selvitettiin ovatko vastaajat joutuneet riitauttamaan sopimusta tekijän-oikeusrikkomuksen vuoksi. Suurin osa (73 %) vastaajista ei ole joutunut riitauttamaan sopimusta, noin neljännes (23 %) on ollut tilanteessa, jossa asian riitauttamiselle olisi ollut tarvetta, mutta vastaaja ei vienyt asiaa oikeusprosessia eteenpäin. Vajaa kymmenes (4 %) on riitauttanut sopimuksen.

Taulukko 8. Sopimusten riitauttaminen

N	82
	%
Kyllä	4
Ei	73
Siihen olisi ollut tarvetta, mutta en vienyt asiaa eteenpäin	23
Yhteensä	100,0

Vastaajille annettiin mahdollisuus kertoa tarkemmin avoimessa vastauskentässä, millaisia sopimusriitatilanteita he ovat kohdanneet sekä miksi riita-asiaa ei ole viety oikeusprosessissa eteenpäin. Tässä muutamia vastauksia:

- *Yritys esittää minun + toisen suunnittelijan suunnitteleman tuotesarjan täysin tämän toisen suunnittelijan nimissä. Tuote on perustunut minun ideaani ja on suurimmalta osin myös minun suunnittelemani (tekniset piirrokset ja konsepti). Minulla ei ole kuitenkaan rahaa ja energiaa lähteä penäämään kunniaani*
- *Tapauksia on ollut useita ja useiden toimijoiden kanssa. Yleensä kysymyksessä on malliin kohdistuvat muutokset, joita välillä tehdään ilman muotoilijan hyväksyntää. Esimerkiksi mallien hintaa yritetään painaa alas korvaamalla valittuja komponentteja halvemmilla ja usein laadultaan huonommilla vaihtoehdoilla*

- *Ammatin alkuaikoina täydellisiä kopiointeja, joitten riitauttaminen olisi vienyt pohjan niin rahoituksesta kuin eteenpäin etenemisessä.*
- *Kyse oli laajasta tutkimuksesta ja konseptuaalisesta suunnitelmasta uudeksi keittiö/koti konseptiksi. valmistaja ei suostunut edes ilmoittamaan että kyse oli meidän toimiston tekemästä suunnitelmasta. Tuotteet eivät menneet eteenpäin em. syistä johtuen. valmistaja käytti kuvia tuotteista omassa markkinointimateriaalissa. Kuvissa ei ollut mainintaa yhteistyöstä. En riitauttanut asiaa, koska ajattelin että siitä ei olisi hyötyä.*
- *Suunnitelman osia oli käytetty lupaa kysymättä toisessa yhteydessä. Toivoin saavani korvauksen työtilaisuuden muodossa, jota ei sitten koskaan tullut. Pienessä työkentässä on työn kannalta jotenkin pidettävä vain positiivista lähestymistapaa konfliktitapauksissa*

Ristiintaulukoinnista käy ilmi, että noin kolme neljäsosaa (72 %) vaate- ja tekstiilisuunnittelijoista ovat joutuneet riitauttamaan sopimuksen, samoin noin puolet (40 %) sisustusarkkitehdeistä ja kalustesuunnittelijoista. Lähes kaikki (75 %) vaate- ja tekstiilisuunnittelijoista on ollut tilanteessa, jossa sopimuksen riitauttamiseen olisi ollut tarvetta, mutta asiaa ei ole viety eteenpäin. Samoin lähes kaikki (72 %) muotoilijat ja teolliset muotoilijat ovat olleet samassa tilanteessa. Edelleen parhain tilanne sopimusten suhteen on ollut keraamikoilla, korualan taiteilijoilla, taiteilijoilla sekä opettajilla. Vain viidennes (20 %) on joutunut riitauttamaan sopimuksen tai ollut tilanteessa, jossa siihen olisi ollut tarvetta, mutta asiaa ei ole viety eteenpäin.

Taulukko 9. Alakohtainen riitautus

	Muotoi- lija, Te- ollinen muotoi- lija	Sisustusarkki- tehti, Kaluste- suunnittelija	Vaate- ja teks- tiilisuunnitteli- ja	Keraa- mikko, Korualan taiteilija, Taiteilija	Opet- taja, muut	Kaik- ki
N	28	12	15	15	12	82
	%	%	%	%	%	%
Kyllä, olen joutunut riitautta- maan	20 %	40 %	72 %	20 %	20 %	4%
Ei, en ole joutunut riitautta- maan	92 %	30 %	75 %	30 %	10 %	73%
Siihen olisi ollut tar- vetta, mutta en vienyt asiaa eteenpäin	72 %	50 %	75 %	20 %	20 %	23%

Vastaajille annettiin mahdollisuus esittää toiveita Teollisuustaitteen Liitolle Ornamolle, jäsenpalvelujen kehittämiseksi, jotta mahdolliset ongelmatilanteet tekijänoikeuksien suhteen olisi mahdollisuus välttää jatkossa. Lähes kaikki (82 %) vastaajat halusivat käyttöönsä valmiita sopimus pohjia. Yli puolet (55 %) vastaajista toivovat avuksi konsultaatioapua puhelimitse tai sähköpostitse. Reilu kolmannes (35 %) osallistuisi Ornamon järjestämiin koulutustilaisuuksiin. Avoimiin vastauksiin ehdotuksia antoi noin viidennes (22 %) vastaajista.

Taulukko 10. Avuntarve tulevaisuudessa

N	82
	%
Konsultaatioapua puhelimitse/sähköpostitse	55
Ornamon tarjoamaa koulutusta	35
Valmiita sopimus pohjia	81
Jotain muuta	22
Yhteensä	100,0

Avoimissa vastauksissa kehitysehdotukset ja toiveet olivat seuraavia:

- *Mahdollisuus kääntyä asiantuntevan juristin apuun*
- *Laajempia lakimiespalveluita*
- *Konsultaatioapua tapaamisen muodossa*
- *Konsultaatio voisi olla esimerkiksi myös niin, että lähetän nykyisen oman sopimus pohjan kommentoitavaksi Ornamon lakimiehelle, vaikka pientä maksua vastaan*
- *Apuja kansainvälisten sopimusten tekoon*
- *”taulukko” hintoja tai ehtoja eri sopimustilanteisiin*

Viimeisessä kysymyksessä vastaajille annettiin mahdollisuus kertoa, mitkä tekijänoikeuksiin liittyvät asiat he kokevat yleisesti ongelmallisena. Vastauksia kertyi 38 kappaletta ja niissä toistui tekijänoikeuden soveltamisen vaikeus ja sopimukseen liittyvät ongelmat. Tässä muutamia kommentteja:

- *Suunnittelen, valmistutan ja maahantuon omaa mallistoa. Olen tähän asti ajatellut, että koska kuoseilleni syntyy automaattisesti tekijänoikeus, ei mal-*

lisuojaus ole tarpeellinen. Tekijänoikeus tuntuu kuitenkin olevan veteen piirretty viiva, jonka valvominen on hankalaa

- *Villit käytännöt. Jotkut tekevät sopimuksia, toiset eivät ja suunnittelijan voi olla vaikea välillä vaatia sopimista, jos osa suunnittelijoista on itse totuttanut asiakkaat*
- *Laki ei tarjoa riittävää suojaa ja on helposti kierrettävissä*
- *Tekijänoikeuksien riisto on ehkä vakavin ongelma. Se käy mahdolliseksi jos sopimuksia tehdään ylikansallisen konsernin kanssa yksin, ilman ryhmäkanteen mahdollisuutta*
- *Design-alan ylikoulutus on johtanut siihen, että yritykset ovat tottuneet polkuhintoihin ja sanelemaan ehdot. Tarjontaa on paljon, eikä tilaajalla ole välttämättä kykyä arvioida tilaamansa suunnittelutyön laatua. Osaltaan tämä on johtanut myös siihen, että tekijänoikeudet halutaan kokonaan ja kohtuuttomien ehdoin, lähes mitättömällä korvauksilla. Ja jos et suostu, olet työtön*
- *Villit käytännöt. Jotkut tekevät sopimuksia, toiset eivät ja suunnittelijan voi olla vaikea välillä vaatia sopimista, jos osa suunnittelijoista on itse totuttanut asiakkaat sopimuksettomuuteen*

7 POHDINTA

Opinnäytetyön tehtävänä oli selvittää, kohtaavatko yrittäjinä ja freelancereina toimivat Teollisuustaitteen Liitto Ornamon jäsenet ongelmia tekijänoikeuksien suhteen solmiessaan toimeksiantoihin liittyviä sopimuksia. Tavoitteena oli myös todentaa ongelmat ja löytää mahdollisia apukeinoja jäsenten käyttöön, jotta epäselvät tilanteet sopimuksissa olisi mahdollista välttää tulevaisuudessa.

Tutkimuksesta kävi esille, että tekijänoikeuksien tulkinta on teollisten muotoilijoiden näkökulmasta poikkeuksellisen hankalaa. Käytännössä suuryritykset tarjoavat muotoilijoille kohtuuttomia ja kirjavampia ehtoja. Luova taiteilija on helposti neuvottelu-

pöydässä altavastaajana taloudellisen eriarvoisuuden, lainsäädännön monimutkaisuuden ja vähäisen sopimuskäytännön tuntemuksen johdosta.

Tutkimus vahvistaa Paavo Arhinmäen (2013) toteamuksen: *”Kohtuuttomasta sopimuksesta tekijä voi periaatteessa kieltäytyä, mutta tämä on käytännössä luovien alojen tekijöille vaikeaa, koska se merkitsee useimmiten myös työtilaisuuden menettämistä.”* Vastauksista ilmeni, että Ornamon jäsenet ovat usein sopimustilanteissa heikossa neuvotteluasemassa. Tutkimus osoitti, että kilpailu alalla on kovaa, siksi vastaajat myöntyvät mieluummin huonoihinkin sopimusehtoihin, jotta tarjottu työtilaisuus toteutuisi. Kolmannes (29 %) vastaajista on ollut neuvottelutilanteessa, joissa vastaajalle ei ole annettu mahdollisuutta neuvotella lainkaan tekijänoikeuksista. Neljänneksellä (25 %) vastaajista tekijänoikeuksia koskevat sopimusehdot ovat olleet vastaajan kannalta kohtuuttomat. Tarkasteltaessa tekijänoikeutta, todellisuus ei vastaa lain perimmäistä tarkoitusta, josta Haarmann (2005, 10) toteaa: *”Nykyisessä kaupallisessa maailmassa voidaan yksinkertaisesti lähteä siitä, että tekijänoikeus eli tekijälle taattu yksinoikeus takaa hänelle tietyn neuvotteluaseman sovittaessa teoksen hyväksikäytöstä”*. Nyt pelkona on, että luovaa työtä tekevän neuvotteluasema heikkenee kun taas kaupallisten suuryritysten asema paranee.

Tuloksista voidaan nähdä, että Ornamon jäsenet kokevat sopimusrikkomusten riittauttamisen ongelmallisena. Taustalla on rahoituksen, uusien työtilaisuuksien ja maineen menettämisen pelko. Vastauksista heijastui hyvin voimakkaasti ajatus siitä, ettei riittauttamisesta ole luovan työn tekijälle mitään hyötyä, pikemminkin haittaa. Tästä johtuen vastaajat mieluummin jättävät viemättä asian eteenpäin oikeuden ratkaistavaksi, kuin ottavat taloudellisen riskin ja käynnistävät oikeusprosessin tekijänoikeuksien turvaamiseksi.

Vastaajat antoivat runsaasti ehdotuksia Ornamolle, kuinka liitto voisi vastata jäsenien tarpeisiin paremmin tulevaisuudessa. Jo nyt Ornamolla on käytössä useita erilaisia sopimus pohjia, joita jäsenet ovat voineet hyödyntää. Sopimus pohjiin toivottiin kuitenkin lisäyksiä, esimerkiksi kansainvälisille sopimus pohjille olisi tarvetta, sekä tuotteiden ja eri tekijänoikeuksien hinnoitteluun kaivattiin apua. Lisäksi vastaajat toivoi-

vat enemmän mahdollisuutta saada lainopillista neuvontaa, tämänhetkinen tilanne koettiin riittämättömäksi.

Opinnäytetyön yksi tavoite oli tuottaa Ornamon jäsenille yleisohje koskien tekijänoikeuksia sopimuksissa. Tutkija laati ohjeistuksen toimeksiantajan kommenttien perusteella (Liite 3.) Ohjeistus on Ornamon jäsenten käytettävissä liiton jäsenille suunnatuilla internet- sivuilla.

Tutkimuksesta käy ilmi, mitkä seikat tekijänoikeuksissa ovat liiton jäsenille tärkeitä ja mistä oikeuksista he toisaalta ovat tarvittaessa valmiita joustamaan. Teollisuustaitteen Liitto Ornamon yksi tehtävä on huolehtia alan yleisestä edunvalvonnasta vaikuttamalla muotoilu- ja kulttuuripolitiikkaan sekä lainsäädäntöön. Liitto voi hyödyntää tutkimuksen tuloksia kommentoidessaan Opetus- ja kulttuuriministeriölle tekijänoikeuslakia koskevia uudistuksia ja puolustaessaan jäseniensä oikeuksia.

Tarkasteltaessa avoimia vastauksia tekijänoikeuksien ongelmallisuudesta, voidaan päätellä, että lain vaikeaselkoisuuden lisäksi teollisen muotoilun alalla ei ole tarvittavaa tekijänoikeusosaamista. Moni luovan työn tekijä ei osaa vaatia itselleen kuuluvia oikeuksia, myös teoksen riittävä suojaaminen koetaan haastavaksi. Edellä mainittujen asioiden opastamisessa Teollisentaiteen Liitto Ornamo on luonnollisessa asemassa, mutta tutkijalle heräsi kysymys, koulutetaanko alalle valmistuvia tarpeeksi tekijänoikeuksien, sopimusten ja teoksen suojaamisen suhteen.

Opinnäytetyöprosessi oli tutkijalle hyvin opettavainen ja mielenkiintoinen. Tutkijan tekijänoikeusosaaminen kehittyi huomasti tutkimuksen aikana. Lain tulkinnan monimutkaisuus yllätti tutkijan ja tästä johtuen taustatyöhön kuluikin alkuperäistä arvioita enemmän aikaa. Huolellinen kokonaiskuvan muodostaminen ja sisäistäminen oli kuitenkin tutkijalle ensiarvoisen tärkeää, jotta tutkimus oli mahdollista toteuttaa laadukkaasti. Toimeksiantajan sitoutuminen projektiin motivoi tutkijaa suuresti, unohtamatta hyödyllisen taustatiedon saamisen tärkeyttä. Tämä antoi hyvän lähtökohdan työn onnistumiselle.

Tutkimusmenetelmäksi valittu kvantitatiivinen tutkimus sopi tutkimukseen hyvin.

Tutkija pyrki laatimaan kyselylomakkeen helposti ymmärrettäväksi ja nopeasti vastat-

tavaksi. Näin jälkikäteen mietittynä kyselyyn olisi kannattanut tehdä muutamia muutoksia ja tarkennuksia. Esimerkiksi kysymys ongelmista sopimustilanteissa. Tässä kysymyksessä olisi pitänyt tarkentaa kysymyksen toista väittämää: ”sopimusehdot ovat olleet kannaltani kohtuuttomat”. Kohtuuttomuuden voi jokainen vastaaja *tuntea* ja *kokea* eri tavalla. Tieteellisyyden kannalta tarkempi kysymyksenasettelu olisi ollut parempi vaihtoehto. Lisäksi kyselyssä olisi voinut vielä tarkemmin tutkia millaisia sopimuksia tai sopimus pohjia vastaajat käyttävät *tällä hetkellä* solmiessaan toimeksiantoja. Nyt tämä asia jäi kokonaan tutkimatta. Vastausten perusteella olisi voinut tehdä yhteenvetoa siitä, onko Ornamon jäsenillä pääosin käytössä alan yleiset sopimusehdot vai onko lähtökohtana erilaiset tapauskohtaiset sovellukset suositelluista sopimusehdoista. Myös tarkempi selvitys vastaajien tekijänoikeuslainsäädännön osaamisesta olisi vahvistanut kertyneestä aineistosta tehtäviä johtopäätöksiä.

Vastausprosentin jäädessä harmittavan pieneksi (11, 5 %) päätelmiä ei voida yleistää koko populaatiota koskeväksi. Vastausten määrää olisi voinut kasvattaa motivoimalla vastaajia esimerkiksi liittämällä kyselyyn vastanneiden kesken jonkin palkkion arvonnan. Suurempi vastaajamäärä olisi ollut mahdollista saada, jos kysely olisi liitetty osaksi Ornamon vuosittaista laajempaa kyselyä. Tämä ei ollut mahdollista aikataulullisista syistä.

Tutkimuksen aiheen valinta oli selkeä ja onnistunut. Muotoilijoiden tekijänoikeuksia sopimuksissa ja toimeksiannoissa ei ole ammattikorkeakoulutasolla aiemmin tutkittu. Aihe on ajankohtainen, koska tekijänoikeuslaki on parhaillaan suurten muutospaineiden kourissa. Opetus- ja kulttuuriministeriö on käynnistänyt tekijänoikeuslain seuraavan muutospaketin valmistelua koskevan selvitystyön. Tavoitteena on, että hallituksen esitys voitaisiin antaa eduskunnalle käsiteltäväksi keväällä 2014. (Tekijänoikeus 2013.)

Muutospaineet johtuvat esimerkiksi siitä, etteivät nykyteknologian ja tietoyhteiskunnan kehitys ja vanhahko tekijänoikeuslaki enää kohtaa. Teosten suojaaminen on lain puitteissa osoittautunut hankalaksi, jopa mahdottomaksi. Lopputuloksena on ollut, että teoksen tekijä joutuu helposti häviäjän asemaan, koska teosta on mahdollista

kopioida ja levittää surutta. Esimerkiksi nykyajan digitaalitekniikka mahdollistaa tuotteiden käyttötavan niin että tekijänoikeuden haltijan mahdollisuudet valvoa ja toteuttaa oikeuksiaan ovat heikot. (Oesch, R., Heiskanen, H. & Hyyrynen, O. 2008, 135.)

Opetus- ja kulttuuriministeriö on laatinut muistion (2012), jossa määritellään tekijänoikeuksia koskeva tavoitetilä vuodelle 2020. Tavoitteisiin on kirjattu esimerkiksi:

- Tekijänoikeudellinen osaaminen on korkealla tasolla
- Tekijänoikeus kannustaa luovaan työhön ja investointeihin sekä uusiin digitaalisiin innovaatioihin
- Tekijänoikeus hyödyttää kaikkia alan toimijoita – luovalla työllä on mahdollista elää
- Oikeuksien käyttämisen yleisenä lähtökohtana on sopimusvapaus
- Tekijänoikeusjärjestelmä tukee yhteiskunnan yhteisten tavoitteiden toteuttamista sekä elinvoimaisen kotimaisen kulttuurin säilymistä ja kehittymistä
- Laiton verkkojakelu on vähentynyt – oikeuksien toimeenpano on tehokasta

On selvää, ettei tällaisiin tavoitteisiin päästä ilman avointa keskustelua eri osapuolten kanssa. Tekijänoikeuslakia on uudistettava rajusti ja tuotava se tällä vuosituhanalle. Lain käsitteistöä tulisi yksinkertaistaa ja selventää. Jos toimenpiteissä ja tavoitteissa ei onnistuta, voidaan yhtyä 1900-luvulla eläneen Mark Twainin (Mark Twain quotations n.d.) toteamukseen:

”Only one thing is impossible for God: to find any sense in any copyright law on the planet”

LÄHTEET

Arhinmäki, P.2013. Avauspuheenvuoro Tekijänoikeusfoorumissa. Viitattu 18.12.2013.
[Http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/](http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/)

EU copyright Office. Viitattu 29.1.2014.
[Http://www.eucopyright.com/en/why-protect-copyright](http://www.eucopyright.com/en/why-protect-copyright)

Economic contribution of copyrights – based industries in Finland 2005-2008. Viitattu 29.1.2014.
[Http://www.cupore.fi/documents/Economic-net.pdf](http://www.cupore.fi/documents/Economic-net.pdf)

Eskelinen – Kangas, M. 2011. Tekijänoikeuden näkökulmia 3D mallinnuksessa. Case Astuvansalmen kallio ja alue. Opinnäytetyö. Mikkelin ammattikorkeakoulu, sähköinen asiointi ja arkistointi. Viitattu 15.11.2013.
[Https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/36382/Kangas_Meija_2011.pdf?sequence=1](https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/36382/Kangas_Meija_2011.pdf?sequence=1)

Haarman, P-L. 2005. Tekijänoikeus ja lähioikeudet. Helsinki: Edita.

Haarmann, P-L. & Mansala, M-L. 2012. Immateriaalioikeuden perusteet. 2.uud.p. Helsinki: Talentum.

Harenko, K., Niiranen, V. & Tarkela, P. 2006. Tekijänoikeus kommentaari ja käsikirja. Helsinki: WSOY.

HE 28/2004. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuden ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta. Viitattu 18.11.2013. <http://www.finlex.fi/>, Hallituksen esitykset.

Hirsijärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. 2000. Tutki ja kirjoita. 6.p. Helsinki: Tammi.

Kananen, J. 2008. Kvantti, kvantitatiivinen tutkimus alusta loppuun. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisusarja.

Kananen, J.2011. Kvantti, kvantitatiivisen opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisusarja.

Kananen, J. 2010. Opinnäytetyön kirjoittamisen käytännön opas. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisusarja.

KKO 1976: 48. Viitattu 29.1.2014. Ajantasainen oikeuskäytäntö.
[Http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1976/19760048t](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1976/19760048t)

KKO:1980 ii 3. Viitattu 23.1.2014. Ajantasainen oikeuskäytäntö.
[Http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1981/19810003t](http://www.finlex.fi/fi/oikeus/kko/kko/1981/19810003t)

L 8.7.1961/404. Tekijänoikeuslaki. Viitattu 10.10.2013.
[Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), ajantasainen lainsäädäntö.

L 19.12.1889/39. Rikoslaki. Viitattu 4.12.2013.
[Http://www.finlex.fi](http://www.finlex.fi), ajantasainen lainsäädäntö.

Mansala, M-L. 2009. Tekijänoikeus @petuksessa. Helsinki: Edita.

Mark Twain quotations. Viitattu 29.1.2014.
[Http://www.twainquotes.com/Copyright.html](http://www.twainquotes.com/Copyright.html)

Mikä on mallioikeus? 2010. Kauppa- ja rekisterihallitus. Viitattu 16.1.2014.
www.prh.fi, Mallioikeudet.

Muotoilun teoskynnys. Viitattu 24.1.2014.
[Https://wiki.aalto.fi/display/copyright/2.1+Muotoilun+teoskynnys](https://wiki.aalto.fi/display/copyright/2.1+Muotoilun+teoskynnys)

Niiranen, V. & Tarkela, P. 1998. Tekijänoikeuden tietosanakirja. Helsinki: WSOY

Oesch, R., Heiskanen, H., & Hyyrynen, O. 2008. Tekijänoikeus ja digitaalitalous. Helsinki: WSOYpro.

Suunnittelukilpailun käytännöt 2013. Teollisen muotoilun Liitto Ornamon kommentti Turun Sanomiin 29.10.2013. Viitattu 1.12.2013.

Säädös 446/1995. Laki tekijänoikeuslain muuttamisesta. Viitattu 20.11.2013.
[Http://www.finlex.fi/](http://www.finlex.fi/), Säädökset alkuperäisenä.

Tekijänoikeusneuvosto, lausunto 1989:6.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tekijaenoikeus/tekijaenoikeusneuvosto/tekijaenoikeusneuvoston_lausunnot/1989/Liitteet/TN_1989-6.pdf

Tekijänoikeusneuvosto, lausunto 2003:9.
http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Tekijaenoikeus/tekijaenoikeusneuvosto/tekijaenoikeusneuvoston_lausunnot/2003/liitteet/tn200309.pdf

Tekijänoikeuspolitiikkaa koskeva keskustelumuistio 2012. Opetus- ja kulttuuriministeriö. [Http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/](http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/)

Tekijänoikeus 2013. Opetus- ja kulttuuriministeriö.
[Http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/](http://www.minedu.fi/OPM/Tekijaenoikeus/)

‘Tekijänoikeudet Tietoyhteiskunnasta’ Teollisuustaitteen Liitto Ornamon lausunto tekijänoikeustoimikunnan mietinnöstä opetusministeriölle 26.6.2002.

Teollisuustaitteen liitto Ornamo. Viitattu 1.9.2013.
[Http://www.ornamo.fi/index/12?pagelD=4](http://www.ornamo.fi/index/12?pagelD=4)

Sorvari, K. 2010. Opetustoimen tekijänoikeudet Helsinki. WSOY.

Sorvari, K. 2007. Tekijänoikeuden loukkaus. Helsinki. WSOY.

Vuosi 2012 – missä mennään muotoilun suojaamisen suhteen Suomessa?

[Http://www.papula-nevinpat.com/userData/papula/news-files/nokkanen_final.pdf](http://www.papula-nevinpat.com/userData/papula/news-files/nokkanen_final.pdf)

LIITTEET

Liite 1. Kyselyn saatekirje

Hyvä yrittäjä / freelancer,

Olen tradenomiopiskelija ja lopputyöni käsittelee muotoilijoiden tekijänsopimuksia sopimuksissa ja toimeksiannoissa.

Tässä kyselyssä kartoitan mitkä asiat Sinä koet tärkeiksi tekijänoikeuksiin liittyen. Pyrin myös löytämään keinoja ja ratkaisuja mahdollisiin ongelmatilanteisiin.

Vastaamalla, autat tutkimukseni onnistumista ja samalla Ornamo pystyy kehittämään toimintaansa Sinun hyväksesi!

Vastaaminen kestää 5-7 minuuttia. Kaikki vastaukset ovat luottamuksellisia ja vastaajan henkilöllisyys ei paljastu tutkimuksen missään vaiheessa.

Vastaathan kyselyyn 20.11.2013 mennessä.

Tarvittaessa voit olla minuun yhteydessä myös henkilökohtaisesti.

Kiitos vastauksistasi!

Ystävällisin terveisin,

Josette Nurminen

Puh. 040 - 826 1901

Josette.Nurminen@gmail.com

Liite 2. Tutkimuksen kyselylomake

Tekijänoikeudet sopimuksissa

Taustatiedot

Valmistumisvuosi *

- Ennen vuotta 1980
 1981-1990
 1991-2000
 2001-2010
 2011-2013
 2014-

Ensisijainen ammattinimikkeesi *

- Muotoilija
 Teollinen muotoilija
 Sisustusarkkitehti
 Kalustesuunnittelija
 Vaatetussuunnittelija
 Tekstiilisuunnittelija
 Keraamikko
 Korualan suunnittelija
 Taiteilija
 Opettaja
 Muu, mikä:

Asemasi *

- Yrittäjä
 Freelancer

Yrityksesi/ freelancer- toimintasi toimiala *

- Teollisuusyritys (yritykset, joissa tuotanto on teollista, suunnitellaan ja tuotetaan itse, ml. taideteolliset yritykset)
 Kaupan tai palvelualan yritys
 Muotoilutoimisto
 Sisustusarkkitehtitoimisto
 Arkkitehtitoimisto
 Insinööritoimisto (ml. yhdyskuntasuunnittelupalvelut)
 Konsulttiyritys (ml. managerointi- ja agenttipalvelut)
 Informaatio, ICT-, ohjelmistosuunnittelu tai viestintäyritys
 Taide-, viihde- ja virkistysalan yritys
 Taideteollisen alan yritys (piensarjatuotanto)
 Muu, mikä?

Mitä toimialoja yrityksesi / freelancer-toimintasi asiakkaat edustavat? *

- Tekstiiliteollisuus
- Kalusteteollisuus
- Vaateteollisuus
- Teknologiateollisuus
- Metsä- ja paperiteollisuus
- Rakennusteollisuus
- Pakkausteollisuus
- Taideteollisuus: lasi-, keramiikka-, posliini-, puu
- Taideteollisuus: korut ja kultasepäntuotteet
- Nahan ja nahkatuotteiden valmistus
- Muu teollisuus, mikä?
- Taideteollinen muotoilu ja suunnittelu
- Mainostoiminta ja markkinatutkimus
- Arkkitehtipalvelut
- Muu, mikä
- Tukkukauppa
- Vähittäiskauppa
- Kustannustoiminta
- Elokuva-, video- ja televisio-ohjelmatuotanto
- Radio- ja televisio-toiminta
- Ohjelmistot, konsultointi ja siihen liittyvä toiminta
- Televiestintä
- Tietopalvelutoiminta
- muu, mikä

Mitkä seuraavista asioista ovat sinulle tärkeimmät kohdat tehdessäsi sopimuksia, tekijänoikeuksiin liittyen?

	Tärkeä, en ole valmis joustamaan tästä	Melko tärkeä, voin tarvittaessa joustaa tästä	Ei kovin tärkeä	Ei mitään merkitystä
Henkiset tekijänoikeudet säilyvät suunnittelijalla	☐	☐	☐	☐
Tilaaaja ei saa luovuttaa malleja kolmannelle osapuolelle	☐	☐	☐	☐
Mallin suojaamisen työnjako	☐	☐	☐	☐
Sopimuksen päättyessä oikeudet palautuvat suunnittelijalle	☐	☐	☐	☐
Mallin käyttöoikeus säilyy tilaajalla rajatun ajan	☐	☐	☐	☐
Suunnittelijalla on oikeus siirtää mallin kaupallinen käyttöoikeus omalle yhtiölleen	☐	☐	☐	☐
Valmistajan on hyväksyttävä mallin muutokset suunnittelijalla	☐	☐	☐	☐
Muutokset malliin tekee suunnittelija	☐	☐	☐	☐
Suunnittelija ei vastaa tilaajalle mahdollisesti osoitetuista tuotevahinkovaatimuksista	☐	☐	☐	☐

Minkälaisia ongelmia olet kohdannut tekijänoikeuksien suhteen sopimuksissasi?

- Tekijänoikeuksista ei ole ollut mahdollista neuvotella
- Tekijänoikeuksia koskevat ehdot ovat olleet kannaltani kohtuuttomat
- Tekijänoikeuksista ei ole sovittu sopimuksen päättyessä
- Mahdollisista sopimusrikkomuksien sanktioista / Seurauksista ei ole sovittu
- En ole kohdannut ongelmia

Oletko joutunut riitauttamaan sopimuksesi tekijänoikeusrikkomuksen vuoksi? *

- Kyllä, Halutessasi kerro seuraavassa avoimessa vastauskentässä lyhyesti tapauksesta
- Ei
- Siihen olisi ollut tarvetta, mutta en vienyt asiaa eteenpäin. Halutessasi kerro seuraavassa avoimessa vastauskentässä lyhyesti tapauksesta

Riita-asia; kerro lyhyesti minkälaisesta tapauksesta oli kyse ja miksi veit / et vienyt asiaa eteenpäin.

Millaista apua olisit tarvinnut / haluaisit jatkossa koskien sopimusten tekoa ja tekijänoikeuksien suojaamista? *

- Konsultaatioapua puhelimitse/sähköpostitse Ornamosta
- Ornamon tarjoamaa koulutusta
- Valmiita sopimuspohjia
- Jotain muuta, mitä

Mitkä seikat koet ongelmallisiksi yleisesti tekijänoikeuksiin tai tekijänoikeuslakiin liittyen?

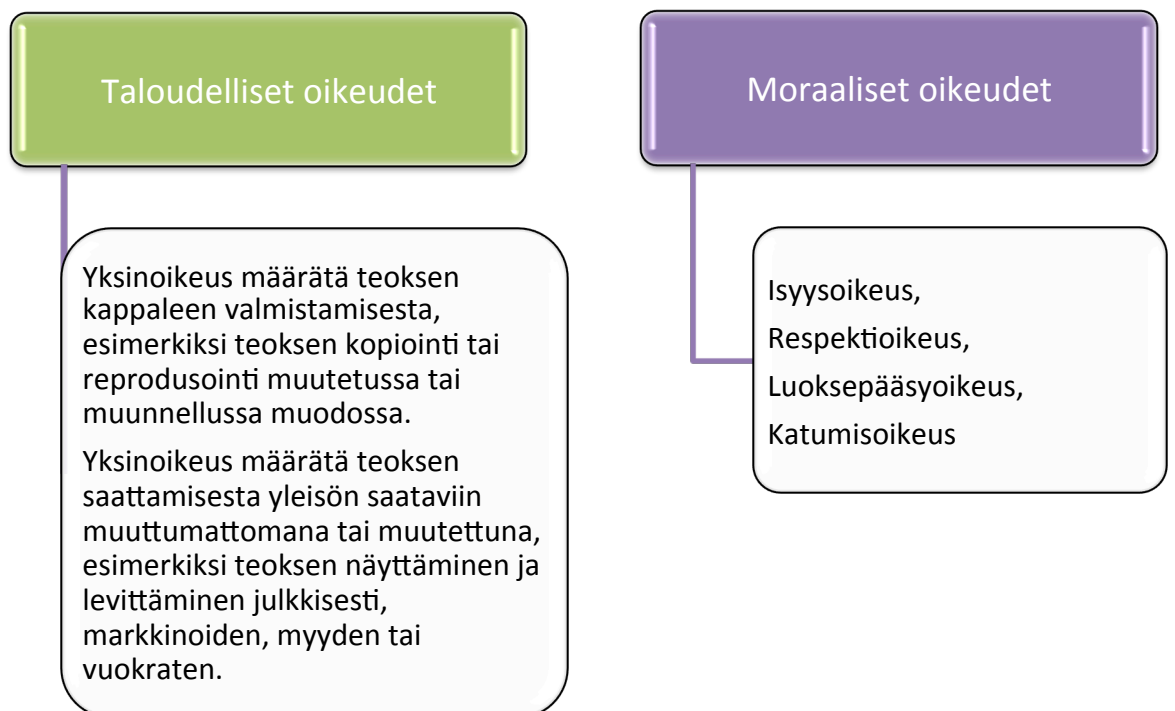
Liite 3. Tekijänoikeusohjeistus sopimusten tekoa varten

Ornamon sopimusmallit

Tekijänoikeusohjeistus

Tämän ohjeistuksen tarkoituksena tuoda suunnittelijoille taustatietoa tekijänoikeusneuvotteluihin. Ohjeistus on suunnattu yrittäjille ja freelancereille; työsuhteessa tekijänoikeudet ovat työnantajan, jos muuta ei ole sovittu. Jos kaipaat yksityiskohtaisempaa tietoa tekijänoikeuksista, voit aina olla yhteydessä Ornamon lakimieheen tai henkilökuntaan.

Tekijällä on aina yksinoikeus määrätä omasta teoksestaan. Samoin tekijällä on oikeus itse hallinnoida oikeuksiaan ja luovuttaa niitä halutessaan. Tekijänoikeudet koostuvat joukosta oikeuksia, jotka ovat joko taloudellisia tai moraalisia. Moraaliset oikeudet säilyvät tekijällä, vaikka tämä myisi taloudellisia oikeuksia

Käytännössä kaikkien taloudellisten oikeuksien kokonaisluovutus on harvinaista. Todennäköisempää on, että taloudelliset oikeudet viipaloidaan eli luovutetaan paloina eri tahoille ja erisisältöisillä sopimuksilla. Tällöin tahojen oikeutta teok-

sen hyödyntämiseen ja käyttämiseen on rajoitettu esimerkiksi ajallisesti, alueellisesti tai määrällisesti. Suunnittelijan etu on myydä mahdollisimman rajattuja oikeuksia mahdollisimman hyvällä hinnalla. Korvauksen on oltava suhteessa luovutettavien oikeuksien laajuuteen. (Haarmann, 2005, 296-302.)

Ornamon teettämässä Tekijänoikeudet sopimuksissa -kyselyssä (marraskuu 2013) selvitimme mitä asioita Ornamon yrittäjä- ja freelancerjäsenet pitävät tärkeimpinä tekijänoikeuksia käsittelevinä sopimuskohtina. Aloja tai tehtäviä erittelemättä tärkeysjärjestys on seuraavanlainen. Alalla siis yleensä pidetään kiinni listan alkupään sopimuskohdista ja joustetaan loppupään kohdista.

Suunnittelijoiden kokemus sopimuskohtien tärkeysjärjestyksestä

1. Valmistajan on hyväksyttävä mallin muutokset suunnittelijalla.
2. Henkiset tekijänoikeudet säilyvät suunnittelijalla.
3. Sopimuksen päättyessä oikeudet palautuvat suunnittelijalle.
4. Suunnittelija ei vastaa tilaajalle mahdollisesti osoitetuista tuotevahinkovahingonvaatimuksista.
5. Tilaaja ei saa luovuttaa malleja kolmannelle osapuolelle.
6. Muutokset malliin tekee suunnittelija.
7. Suunnittelijalla on oikeus siirtää mallin kaupallinen käyttöoikeus omalle yhtiölleen.
8. Mallin suojaamisen työnjako.
9. Mallin käyttöoikeus säilyy tilaajalla rajatun ajan.

Kyselystä kävi ilmi, seuraavia asioita: Teollisen muotoilun ja muotoilun alalla korostuvat kohtien 2 ja 3 tärkeys, kun taas vaatetussuunnittelijoille nämä kohdat eivät olleet kovin tärkeitä. Sen sijaan vaatetussuunnittelijat eivät olleet valmiita joustamaan kohdasta 5. Teolliset muotoilijat ovat valmiita joustamaan tästä, osalle heistä tällä kohdalla ei ole mitään merkitystä.

Teolliset muotoilijat ja kalustesuunnittelijat eivät ole valmiita joustamaan kohdasta 4. Muut ammattiryhmät ovat tarvittaessa valmiita joustamaan tästä kohdasta. Opettajille on muita tärkeämpää kohta 7. Kaikki muut ammattiryhmät ovat tarvittaessa valmiita joustamaan tästä kohdasta. Kalustesuunnittelijoille ei ollut

niin tärkeää kohta 2, sen sijaan he eivät ole valmiita joustamaan kohdista 3,5,8 ja 9. Muut ammattiryhmät ovat valmiita joustamaan kohdasta 9.

Pohdi ennen neuvottelutilannetta

- ⇒ Huomioi tilaajan näkökulma ja intressit ja varaudu niihin vastaehdotuksilla.
- ⇒ Mieti etukäteen, miten haluat tekijänoikeudet otettavan huomioon suunnitteluprosessin eri vaiheissa (esim. ideointivaiheen vrt. valmistusvaiheen oikeuksien luovutus).
- ⇒ Mieti etukäteen, miten haluat sopia suunnittelijan nimen käytöstä. Jos sallit nimesi käytön markkinoinnissa pidä huolta, että muutokset tuotteeseen hyväksytetään sinulla.

Neuvottelutilanteessa muista

- ⇒ Tee aina kirjallinen sopimus.
- ⇒ Huolehdi, että sopimuksen juridiset muutoseikat ovat kunnossa. Jos epäilet, tarkistuta sopimus lakimiehellä. Älä allekirjoita sopimusta, jota et kokonaan ymmärrä.
- ⇒ Kirjaa erityisen tarkasti asiat mistä sovitaan eli sopimuksen kohde ja tarkoitus. Myös sopimuksen voimaantulo, päättymisen, päättymisen oikeusvaikutukset ja sanktiot sopimusrikkomuksista ovat tärkeitä olla kirjattuna.
- ⇒ Katso Ornamon sopimusmallien palkkio- ja rojaltiohjeistuksesta, miten toimia korvausten suhteen. Luovuta oikeuksia vain kohtuullista korvausta vastaan.
- ⇒ Älä luovu respektioikeudesta! Näin säilytät itselläsi mahdollisuuden valvoa teostesi käyttötapoja.